

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-ABD
DIŞ POLİTİKASI (2005-2013)**

Yüksek Lisans Tezi

MÜJGAN AKBULUT

BURSA, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

MAHMUD AHMEDINEJAD DÖNEMİ İRAN-ABD
DIŞ

POLİTİKASI (2005-2013)

Yüksek Lisans Tezi

MÜJGAN AKBULUT

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Cengiz ŞİŞMAN

BURSA, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kürsüel Sığırat ve YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Uluslararası İlişkiler

Tezin Adı: Mahmud Ahmedinejad Dönemi İran-ABD Dış Politikası

Öğrencinin Adı Soyadı : Müjgan Akbulut

2005-2013

Tez Savunma Tarihi : 25.05.2017

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı

Gengiz Sisman

Üye

Ali Gemuhluoğlu

Üye

İsmail Patlıoğlu

İmzalar

Gengiz Sisman

Ali Gemuhluoğlu

İsmail Patlıoğlu

TEŐEKKÖR

Hayatımın en güzel ve anlamlı zamanlarımı geçirdiğim, beni koca bir bilgi yığınyıla harmanlayıp yepyeni bir ben yapan, muhteşem insanları hayatıma dahil eden, kapısından her girdiğimde hücrelerimin yenilendiğini hissettiğim değerli okulum Bahçeşehir Üniversitesi ve program koordinatörüm aynı zamanda da hocam Sayın Burak Küntay'a öncelikle teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte manevi desteğini benden esirgemeyen Sayın Hocam Dr. Ali Gemuhluoğlu, değerli dostum Ahu Akın Şahin ve sevgili ailem içinde teşekkürlerin en büyüğünü yürekten ediyorum. Son olarak da öğrencisi olduğum için kendimi çok şanslı hissettiğim ve uzun yıllar hayatımda çok önemli bir kilometre taşı olmasını dilediğim tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr Cengiz Şişman'a bana kazandırdıkları ve tezimi yazmamda vermiş olduğu destek için sonsuz teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Müjgan Akbulut

ÖZET

MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-ABD DIŞ POLİTİKASI (2005-2013)

Müjgan Akbulut

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı: Yard.Doç.Dr. Cengiz Şişman

Mayıs 2017

İran Ortadoğu tarihinde önemli bir role sahiptir. Politik ve kültürel geçmişi göz önünde bulundurulduğunda, İran'ın kuruluşunun, bu iki unsurun dramatik dönüşümünün bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Safevi döneminin başından itibaren, bu dönüşümün kademe kademe, tarihinde başa geçen farklı hanedanların etkilerini kullanarak günümüz İran'ını yarattığı açıkça görülmektedir. Bu çalışmanın temel amacı İran İslam Devrimi'ni kapsayan dönemi, İran'ın 6. Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın dini kimliği altında analiz etmek diğer bir deyişle onun devrimin sürekliliğini korumadaki rolünü ve cumhurbaşkanlığı sırasında İran ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkileri değerlendirmektir. Çalışmanın temel iddiası İslam Devrimi sonrasında İran'ın uluslararası sisteme entegrasyonunun radikal muhafazakar bir düşünce yapısıyla mümkün olmayacağı ve bu konuda Ahmedinejad'ın savunduğu siyasi fikirlerin İran'ın bundan sonraki sürecinde geçerliliğini yitireceğidir. Kısaca bu çalışmada Mahmud Ahmedinejad'ın İran siyasi tarihinde devrimci idealleri savunan son radikal başkan olması savı ortaya konmaktadır ve bu savı gerek İran tarihi gerekse Ahmedinejad'ın yaşamından edinilen tarihsel referanslara dayanarak kanıtlama amacı taşınmaktadır.

ABSTRACT

IRAN'S FOREIGN POLICY OF THE USA DURING THE MAHMOUD AHMDEDINEJAD'S PRESIDENCY (2005-2013)

Müjgan Akbulut

Global Politics and International Relations

Thesis Supervisor: Yrd.Doç.Dr. Cengiz Şişman

May 2017

Iran has an important role in the history of The Middle East. When it is considered the cultural and political background of the country it can be understood that the foundation of the Iran is the result of a drammatical transformation of these two facts. Especially, from the beginning of the period of Safavis', it is seen clearly that, this transformation, step by step, by using all the effects of different dynasties took part in its history have created today's Iran. The main purpose of this study is to analyse the period which includes The Iranian Islamic Revolution under the name of Iran's 6th President Mahmoud Ahmadinejad, in other way to go around his role as the protector the permanence of the revolution and and the relations between Iran and the USA during his presidency. This study basically claims that, integration of Iran to the international system will not be possible any more with a radical conservative point of view and all the political sentiments that are declared by Ahmedinejad will be expired in Iran's history. Shortly, in this study, it is presented the thesis that, Mahmoud Ahmedinejad will be the last president who fights for the revolutionary ideals in political history of Iran, and this study was written with a view of proving this thesis by having references both from the Iran's history and the life of Mahmoud Ahmedinejad.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
2. MAHMUD AHMEDİNEJAD'IN ŞAHSİ VE SİYASİ KİMLİĞİNİN OLUŞUMU	6
2.1. İRAN'IN TOPLUMSAL VE DİNİ KİMLİK KAVRAMLARINA KISA BİR BAKIŞ.....	7
2.2. YAŞAMI VE EĞİTİMİ.....	13
2.3. DİNİ GÖRÜŞLERİ	18
2.4. BATI KARŞITLIĞININ KÖKENLERİ	21
3. AHMEDİNEJAD DÖNEMİNDE İRAN-ABD İLİŞKİLERİ (2005-2013)	28
3.1. DEVRİM SONRASINDAN AHMEDİNEJAD DÖNEMİNE KADAR İRAN-ABD İLİŞKİLERİ (1979-2005)	29
3.2 MAHMUD AHMEDİNEJAD'IN CUMHURBAŞKANLIĞI ÖNCESİ SİYASİ YAŞAMI	36
3.3. AHMEDİNEJAD'IN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİ YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ (2005-2013).....	40
3.4. NÜKLEER SİLAHLANMA SORUNU VE ABD'NİN AHMEDİNEJAD'IN POLİTİKALARINA VE İRAN'A KARŞI TUTUMU	48
4. SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA.....	59
ÖZGEÇMİŞ.....	62

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
OCU : Organization for Consolidating Unity
IAEA : International Atomic Energy Agency
NPT : Non-Ploriferation Treaty

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı İran İslam Devrimi'ni kapsayan dönemi, İran'ın 6. Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın dini kimliği altında analiz etmek diğer bir deyişle onun devrimin sürekliliğini korumadaki rolünü ve cumhurbaşkanlığı sırasında İran ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkileri değerlendirmektir. Çalışmanın temel iddiası İslam Devrimi sonrasında İran'ın uluslararası sisteme entegrasyonunun radikal muhafazakar bir düşünce yapısıyla mümkün olmayacağı ve bu konuda Ahmedinejad'ın savunduğu siyasi fikirlerin İran'ın bundan sonraki sürecinde geçerliliğini yitireceğidir. Kısaca bu çalışmada Mahmud Ahmedinejad'ın İran siyasi tarihinde devrimci idealleri savunan son radikal başkanı olması savı ortaya konmaktadır ve bu savı gerek İran tarihi gerekse Ahmedinejad'ın yaşamından edinilen tarihsel referanslara dayanarak kanıtlama amacı taşınmaktadır.

Tez çalışmasının odak noktası Mahmoud Ahmedinejad'ın dini kimliğinin ABD ile İran arasındaki siyasi diyaloglara etkisi olacaktır. Bu konuda değerlendirmeler yapılırken kullanılacak en temel argümanlar korku eşiği, denge ve kaos olacaktır. Ahmedinejad'ın tüm siyasi tutum ve davranışları dini görüşlerinin yanı sıra bu üç kavram yardımı ile de açıklanmaya çalışılacaktır

Çalışmanın birinci bölümü, İran'ın günümüze kadar ulaşan tarihsel serüveni ve bu serüvende yaşanmış olan tüm olayların etkileri yanında Ahmedinejad'ın da hayatının da bir özeti konumundadır. İran tarihinde, Safeviler döneminden itibaren İran siyasi, toplumsal ve dini dönüşüm açısından birçok farklı aşamalardan geçmiş ve bugünkü halini almıştır. Günümüz İran devlet ve toplum yapısı da farklı aşamaların birleşiminden veya karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkmıştır. İran'da Safeviler dönemine gelindiğinde Şah İsmail tarafından Şii'lik'in devletin resmi dini haline getirilmesi uzun vadede İran tarihini ve toplumunu en fazla etkileyen etmenlerden birisi olmuştur. Şah İsmail'in almış olduğu bu kararın ardından bir zorunluluk olarak Ulema'nın İran tarihine katılması yine gelecek açısından en fazla etki potansiyeli olan

durumdur. Ancak Sefevi döneminde ulema ve devlet arasındaki ilişki bazında ele alınacak olursa, asıl tarihsel belirleyiciliği olan nokta Şah İsmail'in ulemaya karşı uygulamış olduğu baskıcı tutum ve böyle bir tavrın gelecekte yaratacağı dramatik sonuçlarıdır. Çünkü farkında olunmadan büyük bir kavganın fitili aslında bu süreçte ateşlenmiştir. Kaçar Hanedanlığı yönetimi ele aldığımda ise ulema bir parça nefes alma imkanı bulabilmiş ve asıl gücünü kazanmaya bu süreçte başlamıştır. Çünkü, Kaçarlar Safeviler'in yaptığı gibi, kendilerine herhangi bir dini misyon yüklememişler, işin din boyutunu ulemaya devretmişlerdir. Böyle bir karar da tıpkı Şah İsmail'in Şiik'i İran'ın remi dini ilan etmesi kadar kritiktir. Hareket alanı daha da genişleyen ulema artık toplumun birçok kesiminde kendine yer edinmiş, devlet yönetimine etki edebilecek konuma gelmiştir. Kaçar Hanedanlığı'nı İran için önemli kılan diğer konular ise bu dönemin hem dış baskılar, hem ekonomik ve siyasi açıdan dengeden uzak, tam bir karmaşa içinde geçmiş olmasıdır. İran'ın ilk defa ekonomik ve siyasi anlamda Batı müdahalesiyle karşı karşıya kaldığı, İngiltere ve Rusya arasında geçen güç savaşının arasında çaresiz bırakıldığı ve oldukça zarar gördüğü dönem Kaçarlar dönemidir. Ardından başlayan Pehlevi Hanedanlığı dönemi ise içte baskının, dışta ise İran'ı etkisi altına alan aktörlere yenisinin eklendiği ancak, aynı zamanda da İran'ın tarihinde görülmemiş bir ekonomik ve toplumsal dönüşümün yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu sürecin topyekün etkileri de İran'ı İslam Devrimi'ne götürmüştür.

Yaşanılan bu tarihsel gelişmelerin yanında tez çalışması içerisinde savunulan bir diğer görüş de bireyin kişisel tarihin yaşadığı toplumun tarihinden bağımsız şekillenemeyeceğidir. Bu sebeple İran tarihi ve çalışmanın asıl konusu olan Ahedinejad'ın siyasete girmeden önceki kişisel tarihi ilk bölümün temel tartışma konuları olacaktır. Mahmud Ahmedinejad'ın hikayesi Şah Muhammed Rıza Pehlevi döneminde başlamıştır. İran'ın ekonomik ve toplumsal değişiminin dorukta olduğu ancak gelişimin dağılımının ne yazık ki adaletli yapılmadığı ve aynı zamanda bir çok huzursuzluğun da bu gelişime dahil olduğu bir döneme rastlayan çocukluk ve ilk gençlik yılları onun siyasi kimliğinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Ahmedinejad tüm bu koşullar doğrultusunda tarafını belirlemiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, İran Devrimi sonrası, ülkenin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinin Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı öncesi ve sonrası seyri

kapsamlı bir biçimde ele alınacaktır. Bu bölümde tartışılacak olan en önemli konu İran İslam Devrimi'nin ardından İran'ın devrimi sürdürme konusunda takındığı tavır ve bu tavıra paralel olarak Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı süresindeki rolü olacaktır. Aynı zamanda İran'ın devrim sonrası ve Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı süresince ABD ile ilişkilerinin hangi temeller üzerinde kurulduğu diğer bir tartışma konusudur. Bu tartışmanın ana eksenini korku, denge ve kaos kavramlarının iki ülke arasındaki ilişkileri ne derece etkilediği oluşturacaktır

Bilindiği üzere İran İslam Devrimi'nin ardından ABD ile İran arasında Pehlevi döneminden miras kalan bir düşmanlık söz konusuydu. Bu düşmanlık başlangıç aşamasında devrimin dış politika ilkelerinin belirlenmesinde hayati bir öneme sahipti. Çünkü ortada yeni yapılmış ve sürdürülmesi gereken bir devrim vardı. İran'da bu devrimin ilkelerini belirlemek ve onları sağlamlaştırmak adına, ilk aşamada bu düşmanlığı kendi lehine kullanmayı tercih etmiştir. Burada amaç, daha güçlü bir düşman yaratmak ve bu güvensiz ortamı kullanarak toplumu devrimin gücü düşüncesi etrafında bir arada tutmaktır. ABD ile ilişkilerinde de bu sebeple, devrimin, ülkenin tüm birimlerine yerleşmesi ve bir düzenin oturtulması aşamasında herhangi bir reformist tavır kesinlikle kabul görmemiştir. Rafsancani ve Hatemi gibi İran Cumhurbaşkanı salt devrim bakış açısıyla İran'ın varlığının uluslararası sistemde devamlılığının zorluğunu fark etmiş ve dış politikada bir takım değişim odaklı girişimlerde bulunmuşlarsa da, ne yazık ki başarılı olamamışlardır. Çünkü, dini liderin cumhurbaşkanına desteği İran siyasetinde her zaman belirleyici olmuştur. İşte bu noktada siyaset sahnesine Ahmedinejad girmektedir. Kendisinden önceki iki reformist cumhurbaşkanının aksine oldukça radikal muhafazakar görüşleri olan Ahmedinejad kendisini devrimin en büyük savunucusu olarak İran siyasetine adımını atmıştır. Ancak kısa bir süre sonra hem iç politikada vaatlerini yerine getirememiş hem de özellikle dış politikada Amerikan karşıtı söylemleriyle uluslararası arenada İran'ı daha da yalnızlaştırmış ve birçok yaptırıma maruz kalmasına neden olmuştur. Aslında, Ahmedinejad İran siyaseti için bir doruk noktası olmuştur denilebilir. Çünkü uyguladığı siyasete devrimin alt yapısını oluşturan İslami görüş kendi kişisel görüşüyle yer değiştirmiş ve çok ağır bir aşırılık ile desteklenmiştir. Bunun sonucunda İran özellikle dış politikada daha dengeli ve ılımlı bir siyasetin gerekliliğini düşünmeye başlamıştır.

Çünkü, Ahmedinejad'ın siyasi söylemlerinin temelini oluşturan ‘‘Mehdeviyet’’ anlayışının uluslararası boyutta İran'a bir devlet olarak kazandırabileceği birşey yoktur. Ahmedinejad'ı İran siyasetinde diğer cumhurbaşkanları yanında farklı kılan nokta bu mehdeviyet anlayışının onda herşeyin temelini oluşturmasıdır. Ancak ABD gibi bir rakibin karşısında böyle bir söylemin politik anlamda bir geçerliliğinin olmayışı onun döneminde İran'a karşı sergilenen sert tutumun bir göstergesidir. Sonuç olarak Amerika ile ilişkilerini bu düşmanca tavır oldukça olumsuz etkilemiş bir de üzerine İran'da nükleer çalışmaların devamlılığı konusunda çıkan zıtlama da eklenince işin içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Çünkü, Ahmedinejad İran'ı aynı zamanda büyük bir nükleer güç olarak görmektedir ancak ABD'in büyük devlet olma statüsünün yalnızca nükleer güce sahip olmaktan geçmediğinin farkındalığı da Ahmedinejad'ın söylemlerinin yine dış politikada İran'ın prestijini arttırmadığı görülmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında ikinci bölümün temel iddiası Ahmedinejad'ın İran siyasetindeki son radikal muhafazakar cumhurbaşkanı olacağıdır. Çünkü artık İran devrim fikirlerinin yanına bir de devlet olma ve bir devlet gibi davranma zorunluluğunu da eklemek zorundadır. İran, salt devrim söylemlerinin onun geleceği açısından bir kazançtan öte, büyük zararlar verebileceğini Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı süresince deneyimleme fırsatına sahip olmuştur. Tabi ki bu, devrimden tamamen vazgeçmek olarak algılanmamalıdır. Yalnızca söylemlerin daha yapıcı ve diyalog kurmaya yönelik olması artık İran için bir zorunluluk halini almıştır. Çünkü yalnızca devrim söylemlerinin ardına sığınarak bir devletin günümüz dünyasında varlığını sürdürmesi artık mümkün değildir sahip olunan silahların gücünden daha büyük olan bir güç, devletler istese de istemese de sistemin devamlılığını sağlamaktadır.

Çalışmanın desteklenmesi adına online kaynakların dışında çeşitli kitaplardan da yararlanılmıştır. Kitap seçimlerinde özellikle dikkat edilen husus İran tarihi gibi özel bir konuda farklı ülkelerin yazarları tarafından aynı konunun tekrar incelemeye tabi tutulacak olunmasıdır. Burada amaç bir Amerikalı yazar ile bir Avrupalı ya da Ortadoğulu yazarın aynı konuya bakış açılarını gözlemlemek ve çalışmayı da bu çeşitlikle desteklemektir. Böylelikle daha geniş bir perspektiften konunun incelenmesi gerçekleştirilecektir.

Özellikle yedi temel kitap bu çalışma için kullanılacaktır. Bunlardan ilki, Amerikalı yazar Michael G. Roskin'in *Çağdaş Devlet Sistemleri* isimli kitabıdır. Bu kitapta yazar oldukça açık bir dille kendi ülkesinin İran politikaları konusunda onu eleştirmekten sakınmamış ayrıca İran ABD ilişkilerinin geleceği adına daha diyalog yanlısı ve yapıcı bir tutum sergilemiştir.

İkincisi Prof. DR. Tayyar Arı'nın kaleme aldığı ve Orta Doğu hakkında oldukça kapsamlı bilgiler edinmemizi sağlayan Orta Doğu Siyaset, Barış ve Diplomasi adlı kitabıdır. Bu kitapta da İran tarihi ve ABD ilişkilerine olabildiğince neden sonuç ilişkileri bakımından tarafsız değerlendirme yapılmıştır.

İran tarihi konusunda faydalanılan ve en kapsamlı bilgilerin bu çalışmada elde edildiği iki kitap da Gene. G. Garthwaite'nin *İran Tarihi* ve Arthur Goldscmidt/ Lawrence Davidson'ın *Kısa Orta Doğu Tarihi* isimli kitaplarıdır. Bu kitapların ikisi de salt tarihçilik amacıyla yazılmış olup konunun tarihsel gelişiminin daha detaylı anlaşılmasında faydalanılacaktır.

Beşinci kitap Ahmedinejad'ın hayatı hakkında kapsamlı bilgi almak adına oldukça sıklıkla başvurulacak olan Kasra Najı tarafından yazılmış olan *Ahmedinejad The Secret History Of Iran's Radical Leader* kitabıdır. Bu kitaptan Ahmedinejad'a ait daha kişisel bilgilere ulaşmak amacıyla yararlanılacaktır.

Son olarak daha analitik düşünceler bazında Homa Katozian ve Hüseyin Şahidi'nin yazmış olduğu ve içinde İranlı düşünürlerin kaleme aldığı farklı konulardaki makalelerin yer aldığı ve tüm İran'a ait konuların İranlılar'ın gözünden değerlendirilmesine katkı sağlayacak olan *21. Yüzyılda İran* isimli kitap ve Noam Chomsky'nin *Geleceği Kurgulamak* adlı kitabı çalışmanın temel kaynakları olacaktır.

2. MAHMUD AHMEDİNEJAD’IN ŞAHSİ VE SİYASİ KİMLİĞİNİN OLUŞUMU

Bu bölümde İran eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad’ın bireysel kimliğinin kapsamlı bir analizi yapılacak olup Onu cumhurbaşkanlığına kadar taşıyan sürecin temel dinamikleri ve onun siyasi fikirlerinin oluşum aşamasının değerlendirilmesi yapılacaktır. Kısaca, Ahmedinejad’ı bir İran vatandaşından uluslar arası aktöre dönüştüren süreç ele alınacaktır. Çalışmaya Ahmedinejad’ın hayatı ile başlanılacak olup yaşamı boyunca onun düşünce yapısını şekillendiren tüm başlıklar değerlendirilecek ve birçok farklı açıdan, döneminin şartları da göz önünde bulundurulmak kaydıyla, kişisel profilinin her tür yorumdan bağımsız, açık bir biçimde ortaya çıkması sağlanacaktır. Çocukluğu, ilk gençlik yılları, yetişmiş olduğu çevre, aile yapısı, almış olduğu eğitim, siyasi fikirlerinin oluşmaya başladığı dönem, siyasi hayata fiilen katılma süreci ve hangi aşamaların ardından Cumhurbaşkanı olduğu bu bölümde incelenilecek temel konulardır. Tez çalışmasının ilk bölümü Ahmedinejad’ın detaylı bir biyografisi konumundadır. Bölümde yer alan her birimin, kendi aralarındaki etkileşimleri, onları ortaya çıkartan ve şekillendiren alt başlıkların, mikro düzeyden makro düzeye geçişleri detaylı bir biçimde irdelenecektir. Bu başlıklar ele alınırken onları etkileyen temel faktörlerden biri olan dini görüşlerinin açıklanmasının ardından Ahmedinejad’ın zihninde nasıl bir yere sahip olduğu ve yaşamını şekillendirmedeki önemi açıklanılmaya çalışılacaktır. Çünkü Şiiliğin Ahmedinejad’ın yaşamındaki önemi ve ona duyduğu inanç ve bağlılık, onun gerek söylemlerinde gerekse sergilemekte olduğu yaşam biçiminde sıklıkla kendisi tarafından vurgulanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı görevinin de bu öğretinin gerektirdiği bir biçimde yaşamasına engel olmadığı uluslararası basında sıklıkla dile getirilmiştir. Birinci bölümün son maddesi olan ‘Batı Karşıtlığı’ da Modern İran’ın kuruluşundan bu yana ülkenin Batı ile ilişkilerinin Pehlevi Hanedanlığı’ndan başlanılmak üzere bir kronolojik sıralama ışığında her iki tarafın da bakış açısı göz önünde bulundurularak incelenecektir. Birinci bölümün sonunda amaç, herhangi bir kişisel yorumdan uzak, gerçek veriler kullanılarak bir devlet başkanı portresi oluşturmak ve Ahmedinejad’ın Cumhurbaşkanlığı döneminde ulusal ve uluslararası arenada gerçekleştirmiş olduğu tüm siyasi eylemlerin akılcı sebeplerini Onun bizzat kendisinden yola çıkarak ortaya koymak olacaktır.

2.1. İRAN'IN TOPLUMSAL VE DİNİ KİMLİK KAVRAMLARINA KISA BİR BAKIŞ

İnsanlığın bilinen tarihi, binlerce yıldır başlangıcı, gelişimi ve sonucu, sonucu yoksa devam etmekte olanın dönüşümü sağlayan unsurlar üzerinde devinimini devam ettirmektedir. Bu binlerce yıllık zaman dilimi içerisinde sözü geçen her bir unsurun hem tekil olarak kendine has, hem de bir bütünün içinde birbiriyle olan ilişkisi insanoğlunun bugününü yaratmış ve hala da yaratmaya devam etmektedir. Tarih bu bağlamda sonsuzdur ve genel anlamda birçok parçanın bir araya gelmesi ve tüm bu parçaların aralarında organik bağlar ile birbirine bağlanması sonucunda oluşmaktadır. Sonuç olarak ortaya çıkan tarih denilen olgu birçok farklı bakış açısını ve soruyu bünyesinde taşır ve tüm bu farklılıkların üzerine kendi bütününe inşa eder.

Genel tanımdan daha özele inildiğinde ise tarih bir çok farklı katmanda incelenme olanağına sahiptir. Bu bölümde Modern İran tarihinin katmanları arasında bir yolculuk ve her biri arasındaki diyalogun gelişim aşamaları ve onun bir devlet başkanı kimliğini nasıl şekillendirdiği konusu toplumsal ve dini kimlik kavramları ışığında değerlendirilecektir. Ancak konunun salt birey açısından ele alınması hem bir takım eksiklikleri ortaya çıkartacağı gibi yukarıda söz edilen bütünlüğün değerlendirilmesinde de bu bütünden uzak sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Bu sebeple İran tarihi, özellikle de modern İran tarihi değerlendirilirken toplumsal ve dini kimlik kavramları olabildiğince net anlaşılması gereken konuların başında gelmektedirler.

Toplumları bir araya getiren ortak kültür, dil, inanç vb. unsurların yanında tüm bu birliği sağlama, koordine etme ve onu doğruluğu ya da yanlışlığı her daim tartışılmaya açık dahi olsa yönetme işlevini yerine getirmekle yükümlü liderlerin de rolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Sınırları kilometrelerle ölçülebilen bir gezegende her toplum kendi payına düşen bir toprak parçası üzerinde yine kendisi adına biçilmiş olan tarihsel rolünü bir liderin önderliğinde sahnelemeye devam edecektir. Ancak bazı durumlarda dünyanın kendi siyasi iç dinamikleri doğrultusunda bu rolün oynanacağı alan, üzerinde

yaşanılan toprak parçasının sınırlarını aşabilmektedir. Bu sınır aşımı da çoğu zaman siyasi varlığın sürdürülebilmesi için olmazsa olmaz bir gereklilik haline dönüşmektedir. Bu söylemlerden yola çıkılarak tarih daha tekil bir kavrama indirildiğinde İran tarihi nitelik bakımından yukarıda sözü geçen sınır aşımı tanımlamasına çok uygun bir örnek teşkil etmektedir. İran'ın toplumsal ve dini kimlik kavramının modern İran tarihinde nasıl bir başlangıç, gelişim ve de dönüşüm içerisinde olduğu bir liderin varlığı ekseninde nasıl şekillendiği ve aynı zamanda kendi coğrafyası dışından ne gibi etkilere maruz kaldığı ve bu etkilere ne şekilde tepki verdiği, tüm bu etki tepki ilişkisinin bu iki kavramın dönüşümüne hangi yönlerden katkı sağladığı ele alınacaktır. Çalışmanın ilk maddesi olarak bu kısa tarihsel açıklayıcı bölümün yer alması ister bir kişi, isterse koca bir toplum olsun geçmişinden etkilenmeksizin, geçmişin bir parçasını taşımaksızın bu güne gelebileceği gerçeğinin farkındalığından kaynaklanmaktadır. Çünkü, insanların olduğu gibi devletlerin de bir bilinçaltı bulunmaktadır ve tüm bilinçaltı kayıtları nesilden nesile devletin, geçmişten günümüze katetmiş olduğu tarihsel süreç aracılığıyla bünyesinde barındırdığı toplumlara tıpkı bir genetik miras misali aktarılmaktadır. Modern İran da bu konuda önümüzde etkileyici, bir o kadar da ibret verici bir örnek olarak durmaktadır. İran'ın bu denli çarpıcı bir inceleme unsuru olmasının nedeni toplumsal ve dini kimliğinin birçok kez dönüşüme uğraması ancak tüm bunlara rağmen istisnai bir biçimde İranlı kimliği bozulmaksızın ayakta kalabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tarihsel sürece kısaca bakmak gerekirse; İran'ın Safevi Hanedanı yönetiminde tekrar birleşmesi, monarşinin yeniden kurulması, Şiilik, Safevi sanat ve mimarisi; günümüzdeki ve geçmişteki İran'la ilgili fikirlerimizi ve imgelerimizi şekillendirmiştir...Siyasi birliğin yeniden ortaya çıkması, İran'ın daha sonraki tarihine damga vuran çok önemli iç ve dış gelişmeleri yansıtır. Safeviler'in yaptıkları sadece, coğrafi sınırlarıyla bildiğimiz ülkeyi, başında İranlı bir hanedanın bulunduğu devletle yönetip şehinşah ünvanını ve hükümdarlık kurumunu yeniden yaratmak değildir. Onlar aynı zamanda Şiiliği resmi din olarak tesis etmiştir. Kısacası 20. Yüzyıl İran'ı ve Şii ulus devleti, 19 yüzyılda atılan bu temel mantıklı uzantısı olarak görülmüştür (Garthwaite 2011, s. 145). Bu bilgidan yola çıkarak aslında modern İran toplumsal ve dini kimliğinin temellerinin Safevi Hanedanı döneminde atılmış olduğu sonucuna

varılabilmektedir. Elbetteki geçmişten tam olarak bir kopuş yaşanması bir anda mümkün değildir, ancak kalıcı değişimin ilk adımı olarak bu hanedan ve onunla birlikte gelen bir dini görüş, değişimin ilk adımları olarak nitelendirilebilir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta -ve bu nokta daha sonra İran tarihinde ve siyasetinde başlıca söylem konusu olacak olan- Şiilik'tir. Şiiliğin İran tarihine oldukça bilinen bir dönemde eklenmiş olması İran toplumu ve siyasetinin değerlendirilmesi aşamasında, bu iki unsuru şekillendirmedeki önemli rolü dikkate değer bir öneme sahiptir.

Şiiliğin yanısıra Şah İsmail ile birlikte İran'da Oniki İmamcılık önemli bir gelişme göstermiştir. Şah İsmail, kayıp olan Onikinci İmamın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu iddia etmekteydi. Şah İsmail, İmamın sürekli kendisine rehberlik ettiğine ve güç verdiği; dolayısıyla da dini uygulamalarda ve hukuki konularda yanılmaz olduğuna insanları inandırmıştı (Arı 2014, s. 410). Burada şüphesiz, yukarıda da belirtildiği gibi Şiilik'in İran tarihine sonradan eklenmiş olmasından kaynaklanan bir meşrulaştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi takdirde Şah İsmail'in bir toplumu elinde tutması pek de mümkün olmayacaktı bu sebeple tarihte başa geçen hükümdarların sıklıkla başvurduğu *Tanrının Yeryüzündeki Sureti* olma yöntemini kullanmıştır. Hatta bunu yaparken müridlerini etkilemek için döneminde çok yaygın olan şiir sanatını kullanmış ve *Divan* isimli bir eser yazmıştır (Garthwaite 2011, s. 149). İsmail'in müridleri Safevi soyundan gelmesi dolayısıyla onu karizmatik bir lider olarak, hatta bazıları tanrı-kral olarak görmekteydi (Garthwaite 2011, s. 150).

Kısaca Şah İsmail başına geçmiş olduğu toplumun gözünde bir hükümdar ve sözü dinlenen kişi olmayı başarmıştır. Bütün müslüman hanedanların Sünni olduğu bir dönemde yönettiği topraklara Şiilik mezhebini getirmiştir. Kaldı ki bu dönemde Şii İslam'ın emellerini açıklayacak bir kitap bulmak bile zordu, bu sebeple güney Lübnan'dan ulema getirtmek zorunda kalmıştır (Goldschmidt Jr & Davidson 2011, s. 203). Tarihinde yepyeni bir mezheple tanışmış olan İran toplumu aynı zamanda bir ulema topluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ilk karşılaşmanın etkileri İran'ın günümüz tarihine kadar uzanan sürecinde her daim zıtlıklar, çatışmalar yoluyla kendisini gösterecektir. Safevi dönemi İranı'nda son olarak Şah İsmail ve ulema

arasındaki ilişkinin nasıl olduğu konusuna değinmek yerinde olacaktır. Çünkü Şah İsmail farkında olmadan-kendi döneminde çok olmamakla birlikte daha sonra İran'ı yönetecek hükümdarlarla sürekli bir güç yarışı içinde olacak- bir muhalefetin temelini atmıştır.

Kaçarlar dönemine gelindiğinde devletin ulema ile ilişkilerinde gözle görülür bir farklılık ortaya çıkmıştır. Şah İsmail'in her türlü baskıcı tutumuna karşılık Kaçarlar ulema karşısında daha ılımlı sayılabilecek bir tutum sergilemişlerdir. Çünkü Kaçarların dine bakışları da Safevilerden farklıydı. Safevi hükümdarları, kendilerinin dini bir misyonu olduğunu ve dini bir kimliğe sahip olduklarını iddia ederken, Kaçar hanedanları din işlerini tamamen ulemalara bırakmışlardır. Kaçar hanedanlarının Safevi hanedanları gibi kendilerini *Kayıp İmam*'ın temsilcisi olarak göstermemeleri ve dini, devletin denetimi dışında tutmaları Şiiliğin daha da gelişmesinde etkili oldu (Arı 2014, s. 412). Ancak bu serbest bırakma durumu daha sonraki süreçte devlet içinde gücü azımsanmayacak büyüklükte bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüz tarihine bakıldığında da bunun sağlaması net bir biçimde yapılabilmektedir. Dini otorite ve devlet arasında süregelen ikilem, devletin izlemiş olduğu ve halkın genel çıkarlarından uzak olarak sürdürülen politikalar tarihte istisnasız bir biçimde dinin kazanmasıyla sonuçlanmış ve Kaçarlar döneminde de bu durum değişmemiştir. Yalnızca Kaçarlar dönemi konusunda değinilmesi gereken bir diğer önemli konu bu hanedanın yönetimi esnasında ulemanın etkinliğinin artmasına sebep olan, bir taraftan devlet olarak çağa ayak uydurmanın getirdiği bir takım zorunlu reformlar ve buna her koşulda karşı çıkan ulema bir diğer tarafta da bir türlü gelişemeyen bir devletin içinde var olma savaşı veren halktır. Bu savaşın da galibi uzun vadede ulema olmuştur elbette ancak Kaçar hanedanının yönetimde kaldığı zaman dilimi aynı zamanda İran tarihini toplumsal ve dini açıdan çok fazla etkisi altında bırakacak ve dönüştürecek unsurların da dahil olduğu bir dönem olmuştur. Bu unsurlardan en önemlisi Batı (burada batı bir bakıma bir sembol olarak kullanılmaktadır çünkü İngiliz ve Rus etkisi çok yoğun olarak hissedilmiştir) etkisinin İran topraklarında hissedilmeye başlanması, bir diğer önemli unsur da başarısız olmakla birlikte meşruti monarşinin uygulanmaya çalışılmasıdır. Tüm bu unsurlar her ne kadar siyasi eylemler gibi dursa da bunlardan en çok etkilenen taraf İran halkı olmuştur. Dini ve toplumsal kimlik açısından değerlendirilecek olursa

ülkenin tüm bu gelişmelerle birlikte İran toplumu da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Öncelikle Batı etkisi ülkenin genel dengesini derinden sarsmış ve topraklarında yaşayan insanları sürekli yabancı güçler tarafından işgal edilme korkusuyla yaşamak zorunda bırakmıştır. Bu durumun yaratacağı en temel şey insanların gözünde bir kimlik sorgulama sürecinin başlangıcıdır ve karşı bir tepki bu noktadan sonra kaçınılmazdır. Diğer bir unsur olan meşruti monarşi süreci de tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış, aslında bir bakıma ülkeyi yabancı işgaline açık bir konuma getirmiştir. Bunun sonucunda da ulema mağdur olan halkın yanında durarak gücüne güç katmaya devam etmiştir (Garthwaite 2011, s. 176-202). Burada sorulması gereken öncelikli soru- ki bu soru daha sonra Pehlevi hanedanı döneminde bir kez daha sorulmak zorunda kalınacaktır- neden demokrasi kavramı İran'da tam anlamıyla yerleştirilememiştir? Bu sorunun cevabı olarak şu söylenebilir; İran toplumunun Safevilerden sonra Şiilik çatısı altında birleştirilmiştir ancak Şiiliğin sonradan benimsenen bir inanç biçimi olması, çok köklü bir geçmişe sahip olmaması, toplumun yalnızca bu inanış üzerine bir arada tutulması ve her türlü gelişime kapalı salt bir tek adam yönetimin devamlılığı konusunda edilen ısrar ve bunun sonucunda ortaya çıkan ulema muhalefeti, din ve devlet arasında dengeli bir bağın kurulamamasına neden olmuştur. Bu sebeple ülkeye yine sonradan gelen demokraside din kendine bir yer bulmakta zorlanmıştır.

Kaçar hanedanlığının son bulmasının ardından İran tarihindeki dönüm noktasına gelmeden önce son durak olan Pehlevi hanedanı süreci başlamıştır. Bu dönem İran'da toplumsal ve dini kimlik açısından dönüşümlerin olduğu kadar karşıtlıkların da en üst noktaya ulaştığı dönemdir. 1925 yılına gelindiğinde artık İranda bir devir kapanmış ve Rıza Han önderliğinde yepyeni bir dönem başlamıştır (Arı 2014, s. 419).

İran'ın 20. Yüzyıldaki tarihine Rıza Şah Pehlevi (1926-1941) damga vurmuştur. İran ulus devleti onun milliyetçi, merkezîyetçi ve modernleşmeci politikaları sayesinde kurulmuştur (Garthwaite 2011, s. 203). Burada gerek toplumsal kimlik gerekse İran tarihi açısından önemli bir kavramın ortaya çıktığını görmekteyiz 'ulus-devlet'. Batının çok büyük bedeller ödeyerek kazanmış olduğu bu kavram ne yazık ki İran toplumunda ya da daha genel anlamda Ortadoğu toplumlarında kendisine çok sağlam bir yer bulamamıştır. Günümüzde bu bölgedeki en temel kaos nedenlerinden biri sürekli bu

kavramın farklı koşullar altında denenmeye çalışması ancak konunun her defasında zaman kavramına takılmasından kaynaklanmaktadır. Dışarıdan gelen modellemeler daha öncesinde sürekli krallık ile yönetilmiş olan Ortadoğu toplumlarında ne yazık ki her zaman bir adaptasyon sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Elbette Avrupa da krallık yönetiminden yana tarihinde kendi payını almıştır. Ancak Avrupa ve Ortadoğu'yu demokratikleşme bağlamında birbirinden ayıran tek kavram yine zaman olmuştur. Söz konusu demokrasi olduğunda başlangıcı ne denli eskiye dayanıyorsa gücü de o denli büyük olacaktır. Çünkü her yönetim biçimi temelini sağlamlaştırabilmek adına belli bir süreçten geçip olgunlaşmak zorundadır. Aksi takdirde Ortadoğu gibi etnik ve kültürel açıdan oldukça büyük çeşitliliğe sahip bir bölgede demokrasi gibi oranın siyasi kültürüne tamamen yabancı bir yönetim biçiminin gerek dışarıdan gerekse içeriden zorlama yoluyla çok kısa bir zaman dilimi içerisinde kabullendirilmeye çalışılması beraberinde hileli seçimler, mahalli diktatörler ve iç huzursuzluk arasında çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanır. Tıpkı İran'da olduğu geleneksel elitler çok uzun süre beklerlerse, kitleler harekete geçebilir, radikalleşebilir ve devrimci kışkırtıcıların eline düşebilirler (Roskin 2011, s. 7).

Pehlevi hanedanı döneminde İran'ın başına gelen tam da buydu. Rıza Şah'ın attığı temel, siyasetin ötesinde çok önemli değişimlere yol açmıştı. İnsanların kimlik duygusunun değişmesinin yanısıra aile, din ve etnik gruba duyulan bağlılık da, artan bireycilik ve sınıf kimliğiyle beraber İranlı kimliğine bağlılığa doğru kaydını (Garthwaite 2011, s. 203). Ancak Rıza Şah, reformcu bir devlet adamı olarak nitelenmekle beraber yaptığı şey bir diktatörlüğün yerine bir başkasını getirmek olmuştur. Bu anlamda mevcut sistemi tümünden değiştirmek yerine kısmi bir değişikliği tercih etmiştir (Arı 2014, s. 419).

Devlet ve toplum bazında köklü bir değişiklikler yapılmak istendiğinde ilk bakışta reform sözcüğü kulağa çok umut verici gelmektedir. Ancak bu sözcüğün kendi içinde çok büyük riskler taşıdığı da göz ardı edilmemelidir. Ne yazık ki, Pehlevi Hanedanı dönemi bunu çoğunlukla göz ardı etmiş ve sonuç olarak da bunun bedelini bir devrim ile ödemek zorunda kalmıştır. İran tarihinde genel anlamda hanedanlıklar arası geçişlere bakıldığında Pehlevi Hanedanı dönemi yarattığı birçok toplumsal değişim açısından

diğer hanedanlıklardan ayrılmaktadır ancak değişmeyen tek şey dönem dönem demokrasi girişimleri olmakla birlikte Şah olma sevdasından bir türlü vazgeçilememiş olunmasıdır. Bu sebeple Rıza Şah, klasik modernleştirici bir tirandı denilebilir (Roskin 2011, s. 680).

Tüm bu süreçlerin getirdiği karmaşanın ardından değişim yine İran tarihi açısından kaçınılmazdı. Yalnız bu değişim faslı yine İran'a özgü bir biçimde gerçekleşmiş kendi bünyesinde barındırdığı ancak bazı siyasi baskılar sonucunda kendisine söz hakkı tanınmamış bir grup tarafından bir önceki Pehlevi Hanedanında olduğu gibi oldukça radikal bir dönüşüm yaşamıştır. Bir nevi Rıza Şah ve oğlu Muhammed Rıza Şah tarafından yapılan batılı reformların İslami formuyla bu kez İran karşı karşıya gelmiştir. İslam Devrimi, İran için Safevilerle başlayıp sonuçları günümüze kadar ulaşmış toplumsal, siyasi ve dini etki tepki sürecinin tamamlanmış halidir. Artık İran, siyasi, toplumsal ve dini yapısı bu devrimin yarattığı kriterler doğrutusunda geçmişten referans almak suretiyle değerlendirilecektir.

2.2. YAŞAMI VE EĞİTİMİ

Bir liderin ekseninde değerlendirilecek olan bir yönetimde özellikle dikkat edilmesi gereken husus, o liderin, yönetmekle yükümlü olduğu toplumun hangi yönünü yansıttığıdır. Çünkü devletlerin geleceğinde gerek kendi coğrafyasında, gerekse uluslararası sistemde, periferisinde bulunan komşuları ve uzağındaki diğer devletler ile eylemlerinde duracağı ya da harekete geçeceği noktayı bu yansımalar şekillendirecektir. Devletlerarası ilişkilerin zıtlıklar aracılığı ile geliştirildiği dünya düzeninde, karşılaşılması mümkün olan en temel gerçek, en az iki devlet olmak üzere yürütülmesi planlanan bir ilişkiler ağında, aslında uğrunda mücadele verilen konunun, farklı dil ve yöntemler kullanılsa da iki tarafın da ortak paydasını oluşturduğudur. Kısaca ortak payda sadece bir sonuçtur ancak yorumlanması devletten devlete farklılık göstermektedir. Bu noktada, devletten devlete yorumlamanın altında yatan o devletin adına durumları yorumlayan lider gerçeğidir.

Her devlet başkanı doğduğu, büyüdüğü, fikirlerini şekillendiren kültürün bir yansıması olarak yönetici vasfını elde eder ve bu doğrultuda yönettiği ülkenin gelecek adımlarını atar. Bu sebeple uluslararası sistemin analizi yapılırken, gerçekte soyut bir kavram olan devletin geçmiş, bugün ve gelecek arasında şekillenen olay döngüsüne takılmak analizin eksik kalmasına neden olabilir. O devleti yöneten kişinin tarihinin de çok iyi bilinmesi ve anlaşılması, devlet hakkındaki öngörülerin isabetli olma şansını arttırıcıdır.

Devlet adamlarının yaşamları incelenirken dikkat edilecek önemli hususlar; hangi coğrafyada dünyaya geldiği, zihin dünyasının neler ile beslendiği, son olarak da enerjisini hangi alanlara akıtmayı tercih ettiğidir. Bu üçleme aslında, siyasetçinin devletin başına geçtiğinde genel anlamda gideceği yönün az çok kestirilebilmesini sağlayıcıdır.

Liderin kişisel tarihinin kapsamlı analizinin ardından yöneteceği ülkenin tarihinin detaylı bir biçimde değerlendirilme aşaması başlar. Bu kısımda da gözden kaçırılmaması gereken önemli noktalardan birincisi, devletin geçmişinden neler taşıdığı, ikincisi, geçmişinin bugüne yansımalarının neler olduğu ve üçüncüsü de güncel tarihin geleceğe ne şekilde evrileceğidir.

Analizin son aşaması devletin uluslararası yapı içerisinde ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmesidir. Burada da yine bu analizin yönünü belirleyecek önemli başlıklardan ilki, devletin geçmişinde kendisi dışında, dış politikada hangi aktörler ile aynı sahneyi paylaştığı, ikincisi bugün o devletler ile ilişkilerin hangi ortak çıkarlar doğrultusunda şekillendiği üçüncüsü de gelecekte bu ilişkilerin seyrinin ne yöne doğru gideceğidir.

Bu üç büyük başlığın altında toplanmış diğer yan başlıklar bir bütün olarak bir liderin yaşamının incelenmesinde kullanılacak olan en temel doneleri içeriklerinde barındırmaktadırlar. Büyük resmin daha net ve daha doğru bir biçimde anlamlı hale getirilmesi bu başlıkların içerinde taşıdıkları küçük ama bir o kadar da önemli detayların resimde doğru yere konumlanması ile mümkün olacaktır. Objektif değerlendirmelerin ışığında ortaya çıkartılmış bir kompozisyon, bilginin en doğru

biçimine kişiye ulaştıracaktır. Modern dünyanın ‘‘prens’’lerini anlamak ancak, büyük resmin renkleri arası geçişlerinin çok dikkatli bir biçimde yapılan değerlendirilmesiyle mümkündür.

İran gibi tarihsel ve kültürel açıdan birçok rengi içinde barındıran bir ülkenin liderleri söz konusu olduğunda bu değerlendirme bir parça daha karmaşık hale gelmektedir. Özellikle de Mahmut Ahmedinejad gibi dini ve siyasi kimliği birbirine öylesine iç içe geçmiş bir lider için olası karmaşaların yanına ekstra zorlukları da yaratmaktadır.

Mahmut Ahmedinejad 28 Ekim 1956 yılında İran’ın merkezinde bulunan Aradan şehrinde 7 çocuklu bir ailenin 4. çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet nalbanttır, annesinin adı Fatemeh Beygom Ghaderi’dir. Babası nalbant olmadan önce küçük bir market işletmiş ardından da berber olarak yaşantısına devam etmiştir. Ancak 1957 yılında ekonomik güçlükler ve ailesini daha iyi şartlarda yaşatabilmek adına o dönemde kırsal kesimde yaşayan birçok kişi gibi o da Tahran’a yerleşmiş ve orada kendilerine yeni bir hayat kurmaya çalışmıştır. Ahmedinejad bu durumu daha sonra kendi web sitesinde şu cümleler ile ifade etmiştir ‘‘*Babam şehir hayatının çekiciliğine hiçbir zaman ilgi duymamasına rağmen hayatın zorlukları onu ben doğduktan bir yıl sonra Tahran’a yerleşmeye zorlamıştır.*’’ Tahran’a yerleşmelerinin ardından babası o zamana değin hiç bilgi sahibi olmadığı bir mesleğe yani nalbantlığa başlamıştır (Naji 2008, s. 3-4).

Babasının böyle radikal bir değişim kararı alıp tüm ailesiyle Tahran’a yerleşmesinin ardında yatan en büyük neden o dönemde Şah’ın uyguladığı reformalardan kırsal kesimde yaşayan halkın eline yeterli oranda faydalanamamasından dolayı merkezin dışında kalan kesimin çok cetin şartlar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmasıdır. Çünkü Ahmedinejad’ın da ailesi bu kesimi temsil etmekteydi ve bir şekilde yaşamlarını sürdürmek zorundaydılar (Roskin 2011, s. 683). Ahmedinejad’ın yaşamında-günümüzde bu konu oldukça spekülâtif olmasının yanında belli bir takım delillere dayandırıldığı için- değinilmesi gereken özel bir durum mevcuttur. Ahmedinejad ailesinin kullanmış oldukları ilk soyadı ‘*Sabourjian*’dır ve kumaş dokuyan anlamına gelmektedir. Buraya kadar herşey gayet normal gibi gözükse de asıl

çarpıcı nokta İngiliz *Daily Telegraph* gazetesi tarafından ortaya atılmıştır. Gazete İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın Yahudi dünyasına yönelik iğneleyici saldırılarının ardında aslında Yahudi kökenli olduğu yatmaktadır demiştir. Buna delil olarak da Ahmedinejad'ın 2008'deki seçimler sırasında kimlik kartını yukarı kaldırarak verdiği pozunu öne sürmüştür. Gazetenin iddiasına göre kimlik kartı Ahmedinejad'ın ailesinin Yahudi kökenli olduğunu göstermektedir. Kimlik kartında kargacık burgacık yazılmış olan küçük notun, ailenin Ahmedinejad soyadını, İran liderinin doğumundan sonra İslam dinine geçmeleriyle değiştiğini orataya atmaktadır. Yine gazetenin iddiasına göre, Sabourjianlar geleneksel olarak Ahmedinejad'ın doğum yeri olan Aradan'dan gelmektedirler ve isim 'Sabourcu, Sabour dokuyan' yani Yahudilerdeki *Tallit Şalı*'nın İran'daki isminden gelmektedir. İsim İran İçişleri Bakanlığı tarafından derlenmiş İranlı Yahudiler'in kullandığı isimler listesinde bile bulunmaktadır.¹

Mahmud Ahmedinejad'ın soyadı değişikliği konusundaki bilgi Kasra Naji'nin *'Ahmedinejad İran'ın Radikal Liderinin Gizli Tarihi'* adlı kitabında şu şekilde verilmiştir.

"Ahmedinejad's surname used to be Sabaghian-meaning 'dyemasters', the men that dyed wollen threads for hand-wovencarpets and kelims...the president's father changed the family name to Ahmedinejad-meaning 'of the Ahmadi race', or better 'of the Ahmadi ilk'. Ahmadi coming from Ahmad, is a popular Muslim name that derives from Hamd- 'the praise of God'"

Naji'nin kitabında yer alan diğer bir bilgiye göre o dönemde Ahmedinejad'ın babasının rastgele yapmak istediği soyadı değişikliği nüfus dairesi tarafından kabul görmemiş belki de bu soyadı onlar tarafından babasının fazlaca ısrarı sebebiyle bizzat kendileri tarafından önerilmiştir. İran'da soyadı değişikliği kırsaldan şehre göç eden kişiler tarafından gelmiş oldukları şehrin geçmişini inkar etmediği müddetçe kabul görmektedir. Naji Ahmedinejad'ın soyadı konusunda Yahudi kökenli olabilme ihtimali üzerinde durmamış durumu farklı bir biçimde izah etmiştir.

Bu iki farklı bilgiden yola çıkıldığında elbette olayın gerçeğini Ahmedinejad'ın kendisinden başkasının bilmesi mümkün değildir, bilmesinin dışında bunu tüm gerçekliği ile aktarmadığı sürece üzerinde net bir yargıya varılması da ikinci kişiler

¹ 3 Ekim 2009, AhmedinejadYahudimi? <http://www.m.sabah.com.tr> [erişim tarihi 19.08.2015]

tarafından yine mümkün olmayacaktır. Böyle bir durumun varlığı sadece Ahmedinejad'ın söz konusu İsrail ve Yahudiler olduğunda takınmakta olduğu sert tutuma farklı bir yorum getirmek adına başburulabilir. Ancak yapılacak yorumun doğruluğu da her zaman Ahmedinejad'ın Mehdi'nin gelişine dair inancının Batı ile ilişkilerdeki tutumunu ne denli etkilediği konusu kadar net olabilecektir.

Mahmud Ahmedinejad'ın eğitim serüvenine gelindiğinde, Ahmedinejad'ın ilk gittiği okul İran'ın 13. Yüzyıl klasik şairinin adını taşıyan *Sa'adi* isimli devlet okuluydu. Buradaki ilk öğretmenin adı *Najmeh Gholipour*'dur. Daha sonra onu yetiştiren öğretmeniyle başkanlık yaptığı dönemde bir grup model öğretmen ile bir araya geldiği sırada tekrar karşılaşmıştır. Öğretmenini tanıyan Ahmedinejad kendi İslami görüşlerini bir kenara itip fazlaca duygusal davranmış, öğretmenin elini öpmüştür Bu tavrı daha sonra çok sert eleştirilere maruz kalmış ancak eleştiriler öğretmenin elinde eldiven olmasından dolayı Ahmedinejad ile direct bir teması olmadığı söylenerek yumuşatılmıştır. Babasının ekonomik durumu artmış ve oğlunu devlet okulundan *Danışment* isimli dönemin prestijli özel okullarından birine kayıt ettirmiştir. Mahmud Ahmedinejad ilk ve ortaokul eğitimini Tahran'da tamamlamıştır (Naji 2008, s. 9-10). 1975 yılında Tahran İlim ve Sanayi Üniversitesi'nin imar ve inşaat bölümüne 200.000 kişi arasından 132. Olarak çok yüksek bir dereceyle girmiştir (Naji 2008, s. 11). 1986 yılında master yapmıştır. 1989 yılında ders vermeye başlamıştır. 1997 yılında ulaştırma-taşımacılık ve trafik planlamacısı ve mühendisliği bilim dalında doktora yapmıştır. İran İslam Devrimi öncesi üniversitelilerin kurduğu İslami Öğrenciler Birliği kurucuları arasında yer almıştır. İran'ın Irak'la girdiği savaş başlayınca batı bölgelerine gidip, bölgedeki lojistik güçleri biriminde görev yapmıştır. 1986 yılında İslam İnkılabı Muhafızlar Ordusu'nun özel tümenine üye olmuş ve Kerkük operasyonlarına katılmıştır. Irak Savaşı'nın sona ermesine kadar İran'ın batı cephesindeki askerî mühendislik ve lojistik yetkilisi olarak görev yapmıştır.²

Kişilik olarak çocukluğundan bu yana her daim şakacı ve neşeli kimliği ile tanınmaktadır. Çevresinin anlattıklarına göre çalışkan ve başarılı bir öğrenci olmuş aynı

² <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4499> [erişim tarihi 26.07.2016]

zamanda geleneklerine sıkı sıkıya bağılı bir çocukluk sürmüştü ve bu gelenekselciliğini de halen günümüzde de devam ettirmektedir (Naji 2008, s. 8-11).

2.3. DİNİ GÖRÜŞLERİ

İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi döneminde İran muazzam bir ekonomik gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin yarattığı en büyük handikap ise ne yazık ki tüm İran toplumuna eşit oranda ulaşamamış olmasıdır. Bazı İnsanlar hızla zenginleşirken, çoğunluk yoksul kalmıştır. Rüşvet her zamankinden daha beter hale gelmiştir. Milyonlarca kişi kırsal kesimden şehirlere akın etmiştir ve orada köksüz ve kafaları karışmış halde, bildikleri tek kurum olan camiye yönelmişlerdir. Pehleviler, alelacele modernliğe yönelişleri sırasında Müslüman din adamlarını kendilerinden soğutmuşlardır (Roskin 2011, s. 683). İran İslam Devrimi işte tam bu noktada kendini gösterecektir.

Bilindiği gibi tüm toplumlarda ekonomik gelir dağılımı ve sekülerizm arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere reform sözcüğü uygulanacağı toplumda anlam olarak olumlu karşılığı olan bir sözcüktür ancak toplumun tüm kesimini etkilediği sürece bu geçerli olacaktır. Eğer zenginlik ve refah tek bir zümrenin elinde toplanmışsa bu belki bir süre baskı yoluyla devleti yönetenin baş edebileceği bir durum olsa da uzun vadece bundan faydalanamayan kesim tarafından uygun şartlar yakalandığı zaman muhakkak bir direnç ile karşılanacaktır. İran İslam Devrimi de bu kolektif direncin bir sonucudur. Belki de İran'da toplumun belli bir kesiminin dine bu denli yönelmesinin bilinçaltında yatan sebep budur. Çünkü ekonomik düzeyi gelişmiş bir bireyin gerek yaşadığı toplumda, gerekse kendi iç dünyasında uğraşları ve yaşam amaçları da farklılık gösterecektir. Ekonomik güç bireysel anlamda insana ayakta kalabilme ve kendine yetebilme duygusunu da sağladığından kişi çözümü yalnızca dini bir otoriteden değil kendi akıl ve mantık sınırları aracılığıyla da bulabileceğini idrak etmeye başlayacaktır. Tüm dünya genelinde kaosu ve dini aşırılıkların yaşandığı toplumlarda bunun altında yatan en temel neden ekonomik anlamda bireyin kendi kendine yetememe duygusundan kaynaklanmaktadır. Çünkü hangi coğrafyaya ait olursa olsun her insan özünde yaşamı boyunca kendini

gerçekleştirebilme güdüsüyle hareket etmektedir. Bunun için yeterli şartları edinemediği takdirde kendisinden daha güçlü bir lider ya da dini bir ilah bu boşluğu doldurmak üzere yaşamında yer almaktadır. Çünkü insanın içinde barındırdığı dindarlık ne derece yoğun ve dışarıya kapalıysa o boşluğun da o derece büyük olduğu anlaşılmalıdır. Yalnız buradan çok dindar olan kişilerin aynı zamanda ekonomik anlamda refah sahibi olamadığı veya olamayacağı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Bu noktada ayırıcı olan unsur inanca derinden yönelmiş kişinin dışarıya kapalılığıdır. Kendisine, yaşadığı topluma ve dünyaya sadece tek bir çerçeveden bakmak onun dışındakileri kötü diğer bir deyişle şer olarak değerlendirmek bu tarz kapalı bilince sahip insanların temel özelliğidir. Önemli olan tek bir tarafı yüceltmek değil inancı ve bireyselliği arasındaki dengeyi iyi sağlamaktır. Denge bozulduğu zaman önce bireysel bir kaos olarak kendisini gösterir ardından da içinde taşıdığı karmaşa toplumsal bir yapıya bürünür ve kurtuluşu başkalarından beklemeye başlar ve bu bekleyiş temelde var olan boşluğun içini daha da oymaya ve onu daha da derinleştirmeye başlar eğer ki bu kurtarıcı onun yaşadığı dönemde gelmezse tüm yaşamını anlamsız bir bekleyiş içinde geçirerek sonlandırır.

Söz konusu kişi bir devletin cumhurbaşkanı olduğunda durum bireysel bir inanç biçimi olmaktan çıkar ve artık hem yaşadığı toplumu ve coğrafyayı hem de ilişkide olduğu diğer devletleri ve onunla olan ilişkileri de etkileyen bir hal alır. Mahmud Ahmedinejad gibi dini kimliği ve devlet adamı kimliği iç içe geçmiş bir lideri bu bağlamda değerlendirmek hem çok hassas hemde içerik bakımından biraz zorlayıcıdır. Çünkü neredeyse her adımını bu iki olgu üzerine atmış ve tüm düşünce yapısını bunların üzerine inşa etmiştir.

Ahmedinejad'ın dini kimliğinin oluşmasında ve şekillenmesinde doğduğu döneme ait birçok farklı gelişme ve bu gelişmelerin şekillendirdiği aile yapısının onun kişiliği üzerinde çok büyük etkileri olmuştur. Dönemin yapısına bakıldığında tarih açısından son Pehlevi Muhammed Rıza Şah dönemi İran'ı ile karşılaşmaktayız. Yani o dönemde İran'ın daha modern bir ülke olması ve ekonomik anlamda güçlenmesi adına Şah tarafından yapılan her türlü girişimden kendi payına düşeni almayı başaramamış bir kesimi temsil eden bir aileden gelmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Daha önceki

bölümlerde de bahsedildiği üzere kırsal kesimde yaşayan İran halkı ekonomik anlamda çok kötü durumdaydı bu sebeple giderek Şah ve reformlarına karşı bir nefret ortaya çıkmaya başlamıştı. Çünkü yapılan onca şeye rağmen kırsalda yaşayan halk yine fakirlik içindeydi ve modern İran'ın hiçbir nimetinden yararlanamıyordu. Bu sebeple de onu kendince ayakta tutan tek şey olan inancına daha da derinden bağlanmaya başlamış değişimi daha da arzular hale gelmişti.

Ahmedinejad da böyle bir ailede yetişmiştir. Nalbant olan babası Ahmad İmam Humeyni'ye derinden bağlı dindar bir adamdır. Oğlunu da bu doğrultuda yetiştirmek adına elinden geleni yapmıştır. Babasının ilkokul beşinci sınıfa kadar okumuş olmasına rağmen şiire özel bir ilgisi bulunmaktadır. İmam ve liderleri Humeyni adına şiirler yazmaktaydı. Hatta bunların bir kısmını Humeyni'nin huzurunda okuma şansı olmuştur. Bu bilgileri Ahmedinejad babasının cenazesinin ardından cenazeye katılan topluluğa hitaben söylemiştir. *Kasra Naji* Ahmedinejad'ın yaşamını ele aldığı kitabında babasının cenaze ritüelini detaylı bir biçimde anlatmış ve durumu bir cümle ile şöyle özetlemiştir. “ Ahmedinejad için babasının cenazesi onun önceki 50 yılının ve Allah korkusunun ardında babasının oynadığı rolü yansıttığı andı.”Çünkü Naji'nin anlatımında cenaze İslam geleneğinin tüm ritüellerini içermekteydi. Ahmedinejad bir nevi o zamana değin babasından öğrenmiş olduğu tüm İslami gelenekleri bizzat kendisi büyük bir özen ile yerine getirmiş ve kendi elleriyle babasını mezarına yerleştirmiştir.

Tekrar Ahmedinejad'ın çocukluğuna dönmek gerekirse, Ahmedinejad babasının her Ramazan ayında evde verdiği Kuran okuma dersleri sayesinde İslam dini ile sürekli iç içe olmuş ve daha küçük yaşta Arapça'yı ve Kuran'ı çok iyi okumaya başlamıştır. Okul çağında bile babası tarafından ibadet için erkenden uyandırılır ona da Kuran okuma dersleri verirdi (Naji 2008, s. 1-10).

Ahmedinejad Şiiiliğin Oniki İmam görüşüne göre tüm yaşamını şekillendirmiştir, Bu görüşe göre kayıp Onikinci İmam dünyadaki kaosu bitirmek için geri dönecektir.³ Bu noktada değinilmesi gereken önemli bir konu bulunmaktadır. Ahmedinejad'ın Hociyatıye

³ https://en.wikiversity.org/wiki/Islamic_political_thought/Twelvers [erşim tarihi 26.07.2016]

Tarikati adında Humeyni tarafından yasaklanmış ancak etkinliğini yeraltında sürdürmekte olan bir tarikate mensup olduğu düşünülmektedir. Bu iddianın gerçekliği net olmamakla birlikte genele bakıldığında Ahmedinejad'ın da dini görüşleri tarikatın Onikinci İmam'ın dönüşü konusundaki görüşleriyle fazlasıyla benzerlik göstermektedir. Tarikatın ve Ahmedinejad'ın inanışına göre müminlerin ana amacı Onikinci İmam Mehdi'nin gelişini hızlandırmak. Mehdi dünyanın felaketin yok olmanın eşliğinde olduğu bir zamanda ebedi kurtarıcı olarak dünyaya dönecek. Dolayısıyla tarikata göre Mehdi'nin bir an önce gelmesi için savaşlar, siyasi kaoslar tetiklenmeli.⁴ İlk bakışta insanı oldukça endişelendiren bu düşünce yapısı daha sonra Ahmedinejad'ın tüm cumhurbaşkanlığı süresince batıya karşı takındığı sert tutumun nedenini açıklar niteliktedir.

Ahmedinejad gerek babasından aldığı dini eğitim ve okul yaşamında edindiği iyi eğitim sayesinde bugünkü bireysel, toplumsal ve siyasi düşünce yapısını oluşturmuştur. Tüm bu eğitimler kendi kafasında yarattığı güçlü, gelişmiş ve model bir İslam toplumu yaratmış ve bu isteğini her defasında vurgulamaktadır. Ona göre tüm ekonomik, kültürel ve siyasi tedbirler İmam Mehdi'nin dönüşüne göre düzenlenmelidir. Batının politikaları ve sistemlerinin kopyalanmasından vazgeçilmesi gerektiğini Ahmedinejad tarafından savunulan görüşlerin arasında başı çekmektedir.⁵

2.4. BATI KARŞITLIĞININ KÖKENLERİ

İster fikir, ister eylem bazlı olsun günümüz uluslararası sistemi farklı boyutlardan oluşmaktadır. Bu durum sistemin bir nevi vücut bulma biçimidir. Her boyut yarattığı olguyu ayakta tutacak, birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir uzuv görevi

⁴ Mengü, N. 2011, Ahmedinejad'ın Çılgın Projesi, [online] 22 Mayıs 2011 <http://www.hurriyet.com.tr/ahmedinejad-in-cilgin-projesi-17844253> [erişim tarihi 12.03.2015]

⁵ https://en.wikiversity.org/wiki/Islamic_political_thought/Twelvers [erişim tarihi 26.07.2016]

görmektedir. Kendisini geçmiş, bugün ve gelecek zeminine oturtmuş bu dört boyut dünya üzerindeki tüm coğrafyalarda var olmuş veya var olmayı sürdüren devletlerin iskeleti konumundadır.

Tüm bu boyutlar arasında en önemlisi bilgidir, diğer tüm boyutlar bilgi yoluyla kenetlenmiş zincir ile birbirine bağlıdır. Bilgi aynı zamanda, diğer boyutlar arasındaki iletişimin sağlayıcısı konumundadır. Diğerlerinin ondan bağımsız hareket etmeleri olanaksızdır. Tüm bunları yapmaya yarayan bilginin ana kaynağı kendisini var eden toplumun geçmişinin başladığı noktadır. Bu noktadan yola çıkarak bilginin meydana getirdiği zincirin sağlamlığı özünün olabildiğince derin bir tarihsel geçmişe sahip olması ile ölçülebilir.

Devlet politikaları düzenlenirken, toplumun her kesiminin kendinden bir parça katarak meydana getirdiği dengenin ağırlıklarının çok iyi ayarlanması gerekmektedir. Merkezde oluşabilecek en ufak bir kayma, bazen geri dönülmesi zor zararlara sebebiyet verebilir. Bu denge noktası günümüz batı ve doğu politik yapısının merkezini oluşturmaktadır. Terazinin iki ayrı kolunu oluşturan bu iki yön arasındaki ayrım da dünya sisteminin şekillendiricisi konumunda bulunur ve tarafların dengesini değiştiren kavram da demokrasidir. Geliştirilmesi ve hazmedilmesi oldukça zorlu bir süreç olan demokrasi kavramı, günümüz modern dünyasındaki devletlerin, ona karşı tutumları doğrultusunda çok farklı anlamlarda ve biçimlerde, devlet politikalarının yapılandırılmasında işlevsel bir öneme sahip olmuştur. Bu önem doğrultusunda da her topluma özel bir demokrasi yaratılmış ya da yaratılmaya çalışılmıştır. Demokrasi yaratma sürecinin temel belirleyicisi de kendi anlamdaşı olan zamandır. Çünkü zaman, modern demokrasinin oluşması ve yerine oturması için onunla aynı paralelde ilerlemektedir ve yani kendisi ilerledikçe daha iyisini vaad etmektedir, ancak gerçek bir demokrasinin ortaya çıkması öncelikle yıkım ile başlamaktadır. Yıkım, zamanın sözünü verdiği demokrasi ile örtüşmüyor gibi görünse de aslında onu hareket ettiren çarklardan en güçlüsü ve en olmazsa olmazıdır. Bu yıkım olmaksızın bir düzen ve adaletin inşası mümkün değildir. Tarihin her zaman insanlığa ders vermek için hazır beklediğini unutmamak gerekir, çünkü geçmişe dönüp bakıldığında görünen manzara bugünün mimarıdır ve geçmişine dikkatli bakmayı başarabilmiş olan toplumlar günümüz modern toplumlarını

oluşturmuşlardır. Ancak burada unutulmaması gereken en önemli nokta çağın en güçlü devletlerinin de bu yıkım sürecini en ağır biçimiyle yaşamış olmalarıdır. Bir ülkede demokrasinin sağlamlığı, onun için mücadelenin ne zaman başladığı ile ölçülmektedir.

Orta Doğu'daki çözümsüzlük yumağına dönmüş olan mesele de tam bu noktada başlar, bu coğrafyada da zaman belirleyici unsurdur. Gerçekte Orta Doğu kavramı, oryantalist bir bakış açısının ürünüdür, amacı, sanal bir yön kavramının şekillendirdiği iki bölge arasındaki ayırma, demokrasinin, gelişmişliğin yaşanabilirliği ve uygulanabilirliği bazında vurgu yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda başlatılan tüm girişimler sonucunda ortaya şimdinin kaotik Orta Doğu manzarası çıkar. Bölgenin analizi yapılırken de tek bir açıdan değil, kaosa sebep olan tüm iç ve dış nedenler ve bunlar arasındaki asimetric ilişkiler temel alınmalıdır. İç nedenler, bölgede bulunan devletlerin kendi iç dinamikleri doğrultusunda uygulamakta oldukları ya da tasarı aşamasında olan belli başlı politikaları ve bu politikalar sonucunda ortaya çıkan pozitif ya da negatif etkilerdir. Dış nedenler ise, gerek periferisinde bulunan, gerekse daha uzak mesafelerden onlara ulaşan, politik ve ekonomik ilişkiler kurdukları devletlerin, kontrol mekanizmalarının sürekliliğini sağlamak adına gerçekleştirdikleri siyasal ve ekonomik eylemlerin bütünüdür. İç ve dış nedenlerin birbirleriyle çakıştıkları nokta da asıl kaosun çıkış noktasıdır. Kaosun burada aynı zamanda önemli bir işlevi de bulunmaktadır, çünkü aynı zamanda onun sonucunda toplumlar ve devletler arası ortaya çıkmak zorunda olan denge politikasının da mimarıdır. İşte bu sebeple devlet, toplum ve birey tüm bu esaslar dikkate alınarak değerlendirilmeli, içte ve dışta hayata geçirilecek tüm eylemler bu esaslar doğrultusunda planlanmalıdır. Öncelikli olarak toplumsal ve devletler arası dengenin sağlanması, bir devletin sürekliliği açısından gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Denge sağlayıcılar ve dengeyi uygulayacak olan toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin, tam anlamıyla ve tüm alanlarda olmasa da, belli çıkarlar doğrultusunda sürmesi bile bu devamlılık açısından büyük öneme sahiptir. Diyalogun sona erdiği ve bireyselliğin öne geçtiği anda iç ve dış dengelerin yalnızca bir çözümsüzlüğün parçası olabildiğine tanıklık edilebilir. Bu sebeple dünya, devlet, toplum, birey arasında var olan tüm bağlar oyunda belirleyici bir etkiye sahiptir. Söz konusu etkiler, dünyanın, devletin, toplumun ve bireyin geleceğini oluşturmaktadırlar.

Atılabilecek yanlış bir adım, bu dörtlünün zaten oldukça kaygan bir zeminde yürütmekte olduğu var olma mücadelesini geri dönülmez bir yok oluşa sürükleyebilir.

Günümüz İrani'da tüm bu etkiler bazında ele alındığında şimdiki İran kimliğini oluşturma aşamasında bu yolların bir çoğunu deneyimlemiş olduğunu bir kısmının da daha sonraki süreçte deneyimleme olasılığını taşıdığını söylemek mümkündür. Özellikle Kaçar Hanedanlığı dönemi tüm bu konuların pratikte İran'ın bir parçası olmaya başladığı dönem olması açısından önem taşımaktadır. Feth Ali Şah'ın 1794'te denetimi ele geçirmesiyle başlayan Kaçar hanedanlığı döneminde önceki dönemlerle karşılaştırıldığında İran'ın hem askeri hem de idari bürokrasi açısından merkezi bir görünüme sahip olmadığı görülmektedir (Arı 2014, s. 412). Bu karmaşanın içinde bir de genel olarak tüm İran şahlarının baş etmek ve uğruna ekstra mücadele etmek zorunda kaldıkları bir iktidarını sağlamlaştırma ve meşrutiyet kazanma zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Feth Ali Şah da (1797-1834), diğer rakiplerine karşı iktidarını sağlamlaştırıp meşrutiyet kazanmak zorundaydı. Bununla birlikte karşılaştığı en ciddi tehdit Avrupa'dan gelmekteydi. Avrupa'yla ilişkilerin değişmesine yol açan bu durum sadece askeri ve ekonomik güçteki eşitsizlikten değil, Kaçarların bu dengesizlik kabullenmemesinden de kaynaklanmaktaydı. İran'ın stratejik konumu ve merkezîyetçilikten uzaklaşması Britanya, Fransa ve Rusya hükümetlerinin; Ortadoğu ve Hindistan'a yönelik emperyalist tutkuları uğruna, kendi aralarında nispeten düşük bir maliyetle çekişmesi anlamına gelmekteydi... Güç dengesizliği, bunun kabullenilmemesi, ordunun aşiretlerden toplanan düzensiz birliklere dayanması sadece kalıcı toprak kayıplarıyla sonuçlanmamıştır; aynı zamanda kayıpları geri almak için kötü planlanan çabalar, ağır bir tazminat yüküne neden olmuştur. Tazminat ve toprak kayıplarının uzun vadeli ve kalıcı sonuçlarından biri, başını ulemanın çektiği yabancı karşıtı popülizmdir (Garthwaite 2011, s.176-177).

Kaçar Hanedanlığı döneminde Batı'ya karşı takınılan bu tutumun altında öncelikle daha önce de belirtildiği gibi bireysel gücün meşrulaştırılması fikrinin, devletin bekasının önünde tutulmasından gelir, diğer bir unsur da İran'ın tarihinden gelen gelenekselcilik anlayışıdır. 18. yüzyıl artık dünyanın birçok konuda değişmeye başladığı ve bu değişime ayak uyduramayan ya da ayak uydurmakta direnen toplumların bu direncin

çok farklı sonuçlarına katlanmak zorunda kaldıkları bir süreci de temsil etmektedir. Özellikle Ortadoğu'daki birçok devlet gösterdikleri bu direncin sonuçlarına göre günümüzdeki hallerini almışlardır. Çünkü devletin gücünün tükendiği noktada dışarıdan müdahale her zaman bu bölgede kaçınılmaz olmuştur.

Özellikle 1828 Türkmençay Antlaşması Kaçar tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak, hanedanın İran'daki saltanatı sırasında karşısına çıkacak tüm sorunların habercisidir. Bu sorunların en önemli iki tanesi, hükümdarlık ve toprak bütünlüğünü de içeren ulusal egemenlikle ilgiliydi. Ayrıca bu iki sorunla iç içe geçmiş kimlik meselesi ve dolaylı yoldan içerideki değişimleri kışkırtan Batı etkisine nasıl karşılık vereceği konusudur. Kaçarlar içerden saltanata yönelik tehditlere kulak asmadıkları gibi ciddi bir askeri reform yapma ihtiyacı da duymamışlardır...Özellikle Nasıreddin Şah'ın saltanatı sırasında imtiyazların satılmasıyla birlikte, Rusya ve Britanya'nın güçlerini arttırarak İran'ın ulusal ekonomisini birçok bakımdan kuşatma altına aldığı düşünülmekteydi. (Garthwaite 2011, s. 178-179)

Tüm bu bilgilerden anlaşıldığı üzere İran'ın Batı'nın etkisi altına girmesinin başlangıcı Kaçar Hanedanlığı dönemine rastlamaktadır. Bu başlangıç aynı zamanda İran'ı İslam devrimine götüren yolun da başlangıcıdır sonucuna ulaşılabilmektedir. Pehlevi hanedanlığı dönemine gelindiğinde doruk noktasına ulaşacak olan Batı karşıtlığı onu devrime taşıyacak en önemli unsur olacaktır.

Pehlevi Hanedanlığı'nın İran'ın yönetimini ele geçirdiğinde İran tarihinde çok farklı bir dönüm noktası yaşamıştır. Çünkü ilk defa Batı etkisi bu dönemde ekonomik imtiyaz aşamasından çıkmış artık toplumsal bir yapıya bürünmüş ve pratikte de uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulama bile İran'ın geçmişten gelen Şahlık yönetimini bastırmaya yetememiştir zaten asıl sorun bu gelenekselden kopamama yüzünden başlamış ve bununla birlikte kendisine karşıt bir geleneksel grup yaratmıştır.

Rıza Han'ın İran'ın geleceğini düşünerek ve iyi niyetle başlattığı reform hareketlerinde atladığı en temel nokta, döneminde örnek aldığı Batı'nın çok uzun zaman önce büyük mücadeleler sonucunda kazandığı ve sindirdiği kavram olan demokrasidir. Batılı bir

yaşam tarzını İran'a getirirken yönettiği toplumun gerçeklerinden uzak kalmak dışında Batı'nın modernizminin dayanağı olan demokrasiyi hiçe saymıştır. Bu tavrı İran toplumuna modern bir yama etkisi yaratmış, bir anda ortaya konmuş olan Batılı yaşam tarzı demokrasi ile pekiştirilmediğinden toplum tarafından gerçek anlamıyla benimsenememiştir. Çünkü demokrasinin anlaşılması ve içselleştirilmesi için en temel ihtiyaç zamandır. Herşeyden önce de ülkesine batılı reformlar getirmiş bir liderin bu demokrasi kavramını içselleştirmiş olması gerekmektedir. Rıza Şah bunu yapmış mıdır? Elbette ki hayır...

Toplumsal bazda bir değerlendirme yapmak gerekirse daha önce yaşadığı şartlardan çok daha farklı bir standard ile karşı karşıya gelmiş bir toplumda ortaya iki tip yapı ortaya çıkacaktır. Bunlardan ilki değişimi destekleyen ve farklı arayışlar arayan insan kitleleri için modern yaşam cazip hale gelecek ve bunu yaşamlarına dahil etmek onlar adına keyifli olacaktır, tabi ekonomik anlamda kendisine yetebilen kesim için bu keyif durumu geçerlidir. Diğeri ise hiçbir gelişmeden nasibini alamamış bir insan kitlesinin hayal kırıklığı ile karışık isyanını gösterdiği yapıdır ki bu iki yapı arasında en tehlikelidir. Çünkü bu şartlar altında sığınacağı tek yer inancı olacaktır.

Mahmud Ahmedinejad'a gelindiğinde bir İranlı olarak Batı'ya karşı bu denli sert bir tutum sergilemesinin siyasi sebebi yaşadığı toplumun geçmişinden bu güne ağır bir travma olarak aktardığı, İran'ın Batı tarafından uzun yıllar boyunca gerek ekonomik gerekse toplumsal ve kültürel anlamda sürekli müdahaleye maruz kalmasıdır. Ahmedinejad gibi İslami geleneklere sıkı sıkıya bağlı bir kişi için bu travma hazmedilmesi kolay bir durum değildir. Bu sebeple de İran'ın kendi değerlerine saldıran herşeye, karşı bir tavır takınmak, önce öğrencilik yaşamı boyunca daha sonrasında da aktif siyasi yaşamı boyunca korkusuzca dile getirdiği bir amaç halini almıştır. Sonuç olarak tüm kişisel ve siyasi yaşamını şekillendiren unsurların toplamında ortaya ilginç ve bir o kadar da karmaşık bir lider portresi çıkmaktadır. Aslında Ahmedinejad'ın adının altında aynı ilginç ve karmaşık toplum yaşamaktadır en azından kendisi bu toplumsal yapıyı temsil etmektedir ve bu şöyle bir paradox ile açıklanabilir. İnsanoğlunun korku eşliğinin yapalacakları üzerindeki etkisi çok önemlidir. Uluslararası sistemde korku eşğini aşmış toplumlarda iki farklı durum daha doğrusu iki farklı sonuç

gözlemlenebilmektedir. Örneğin ölüm korkusu gibi bir korkunun aşılması daha militan ruhlu ve amacı uğruna ölümün hiçbir türünü sorun etmeyecek bir toplumu yaratabilir. Aynı şekilde korku eşiği ve bilinmeyenin cevabının bulunması arasında çok özel bir bağ bulunmaktadır. Çünkü korkunun altında yatan asıl sebep bilinmezliktir. Bilinmeyene verilecek olan bir cevap bilimsel anlamda çok ilerleme kaydetmiş bir teknoloji toplumunu da yaratabilmektedir.

Militan toplumların oluşumunun ardında, bu oluşumun öncesinde yaşanan orantısız psikolojik ve fiziksel şiddete karşı kazanılan ruhsal ve bedensel bağışıklık yatmaktadır. Korkunun bu toplumlarda sanıldığı gibi aksine bir caydırıcılığı yoktur. Bir kişi ya da toplumun korku karşısında geri çekilmesi aslında ona alışma sürecinin yalnızca aldatıcı bir yansımasını oluşturmaktadır.

Tarih boyunca çevrelerine korku salmış tüm devletler ne denli güçlü olurlarsa olsunlar yıkılmışlardır. Çünkü onlar tarafından yaratılan korkuya bağışıklık kazanmış toplumlar bir süre sonra onlardan güçlü bir biçimde tarih sahnesine çıkmışlardır. Çok ilginç bir biçimde bu korku teknoloji toplumlarıyla militant toplumları karşı karşıya getirmekte ve aynı ironiyle korku denilen duygu militant toplumlarını teknoloji toplumlarının gelişimine hizmet etmesini sağlamaktadır. Burada çok önemli bir paradox ortaya çıkmaktadır. Bu iki toplumdan hangisi daha güçlüdür? Cevap ilk bakışta belki militant toplumların teknoloji toplumlarına hizmet etmelerinden kaynaklı olarak belli gibi durabilir, Ancak, eğer bir toplum diğer bir toplumun gelişimine hizmet edebilme yetisine sahipse karşısında durduğu toplumdan daha az güçlü olabilir mi? Ekonomik boyutta değerlendirilecek olursa maddi kaynakları güçlü olan militant bir toplum bu gelişime hizmetten hangi koşullarda yararlanabilir? Hangi koşullarda bundan zarar görebilir?

3. AHMEDİNEJAD DÖNEMİNDE İRAN-ABD İLİŞKİLERİ (2005-2013)

Bu bölümde, Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüş olduğu iki dönemin ayrı ayrı, tüm iç ve dış dinamikleriyle ve dönemin siyasi atmosferi de temel alınarak analiz edilecektir. Bu analizlerden varılmak istenilen nokta İran'ın nasıl bir siyasi oluşumdan geçtiğini ve bunun ülke iç politikasına ve toplumsal yapısına yansımalarının neler olduğunu anlamaktır. Ayrıca bu bölümde üzerinde önemle durulacak olan ‘‘Ahmedinejad'ın İran Devrimi'nin devamlılığındaki rolü nedir’’? sorusu olacaktır. Bu soruya mümkün olan en doğru cevabı bulmak adına 1979 Devrimi sonrası İran'da meydana gelen siyasi ve toplumsal değişim ve Ahmedinejad öncesinde Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmuş devlet adamlarının devrime karşı siyasi tutumları incelenecek aynı zamanda Mahmud Ahmedinejad'ın konu ile ilgili görüşleriyle de bir karşılaştırmaya gidilecektir. Bu bölümde Ahmedinejad'ın bir İran Cumhurbaşkanı olarak siyasi eylemlerini ülke bazında incelemek ve cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde İran iç politikasını şekillendirmede kullandığı araçların neler olduğunu ve bunları kullanırken başvurduğu üslubun devlet yönetimine yansımaları açıklanmaya çalışılacaktır.

Burada aynı zamanda İran'ın Amerika Birleşik Devletleri ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin incelenmesini kapsamaktadır. Bu bölümde de iki ülke arası ilişkilerin miladı Pehlevi Dönemi olacaktır ve Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı sürecine kadar ABD-İran ilişkilerinin seyrinin nasıl olduğu konusuna açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Çünkü Ahmedinejad'ın ABD karşısında nasıl bir İran'ın cumhurbaşkanı olduğu ve kendisinin bu ülke ile diyaloglarında nasıl bir tutum sergilediğinin ve bu tutumun sonuçlarının neler olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Ahmedinejad'dan önce görevde bulunmuş devlet başkanlarının ABD ile ilişkilerinde sergiledikleri tavır, Onun görüşlerini de devrimin devamlılığını sağlamak adına etkilemiştir.

Bu bölümde ele alınacak diğer bir konu iki ülke arasında sürekli olarak gerilimi tırmandıran ve İran açısından ambargolara sebep olan nükleer silahlanma sorunudur. Bu problem ele alınırken dikkat edilecek husus İran'ın gündeminde nükleer silahlanmanın neden bu denli önemli bir yer tuttuğu ve yine ABD'nin neden İran'ın nükleer silaha

sahip olmasına karşı çıktığı olacaktır ve bu soruların en muhtemel gerekçeleri eldeki veriler doğrultusunda hem ABD hem de İran açısından bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.1. DEVRİM SONRASINDAN AHMEDİNEJAD DÖNEMİNE KADAR İRAN-ABD İLİŞKİLERİ (1979-2005)

“İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikası her türlü baskının uygulanmasını ya da baskıya boyun eğilmesinin reddine, her bakımdan ülkenin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasına, tüm Müslümanların haklarının savunulmasına, hegemonyacı süper güçlere ilişkin olarak bağlantısızlığa, savaş halinde olmayan tüm devletlerle ortak barışçıl ilişkilerin sürdürülmesine dayanır.”

İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından şüphesiz ki İran, siyasi, toplumsal, bir noktaya kadar da kültürel açıdan büyük bir dönüşüm içerisine girmiştir. Uluslararası arenada tüm bu dönüşümler bazında da kendine bir yer edinme, bunu yaparken de devrimin ortaya koyduğu temel değerlere sıkı sıkıya bağlanma konusunda çok inatçı bir tutum sergilemeyi tercih etmiştir. Böyle bir tavır takınmasının altında çok sağlam gerekçelerinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu gerekçelerden en önemlisi tüm devrimlerin bünyelerinde barındırdığı ortak korku olan devrimin gücünün yitirilmesi ya da karşıt bir devrim yaratması ihtimalidir. Durum böyle olunca, gerek iç politikada gerekse uluslararası sistemde atılan her adımın birincil amacı devrimin devamlılığının sağlanması olmuştur ve bundan sonraki süreçte de böyle olacağının sinyalleri her fırsatta verilmeye günümüzde de devam edilmektedir. Sonuç olarak atılan adımların gücü ispatlamaya yönelik, alınan kararların sert ve radikal olması mevcut şartlar altında normal olarak değerlendirilebilecek bir durumdur.

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nda yukarıda belirtilen maddede geçen bir cümle devrimin amaçları bazında değerlendirildiğinde onu tarihteki diğer devrimlerden biraz daha farklı bir yere koymaktadır. ‘*Tüm Müslümanların haklarının savunulmasına...*’ cümlesi bu maddede farklılığı ortaya koyan kısımdır. Özellikle Safevi Hanedanlığı dönemi ve sonrası İran tarihine bakıldığında bu ifade çok da yabancı değildir. O dönemin İran'ının Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde bu bakış açısı oldukça net bir biçimde kendisini göstermektedir. Bu iki komşu devletin mezhep açısından farklılık göstermelerine rağmen tek bir konuda aynı ortak amaç doğrultusunda hareket ettiklerini

söylemek mümkündür. Her iki devletin de eş zamanlı/evrensel hükümdarlık (Garthwaite 2011, s. 156) hayalinin bulunması günümüz İran siyasi alt yapısını oluşturan önemli bir miras konumundadır. Kısaca İran, Safevi Hanedanlığı'nın başa geçmesinden sonraki süreç baz alınarak, kendisine rakip gördüğü Osmanlı Devleti ile ilişkilerinden bu yana tüm müslümanlar üzerinde mezhep farkı gözetmeksizin bir hegemonya kurma konusunda gücü tekelinde tutma arzusuna sahip olduğunu anayasasının bu maddesinde açıkça ortaya koymaktadır.

Böyle bir amaç ile günümüz uluslararası sisteminde varlığını sürdüren bir devletin dış politikada değerlendirilme aşaması diğer devletlere nazaran daha hassas bir terazi üzerinde gerçekleştirilmelidir. Değerlendirmede aksi bir tutum ortaya aşırılığın aşırılıkla karşılık bulması gibi, daha fazla kaostan başka bir şey yaratmayan ve son bulma ihtimali de oldukça düşük bir durum ortaya çıkartabilir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin ilanı sonrası -devrimin gerçekleştirilmesindeki önemli nedenlerden birinin İran Şah'ının ABD ile olan iyi ilişkileri olduğu göz önünde bulundurularak- iki ülke arasındaki diyalogun çok da memnuniyet verici olmadığı anlaşılabilir. Bu noktada sorulması gereken önemli iki soru durum Şah'ın ABD ile ilişkilerinin neden bu denli iyi olduğu ve yeni rejimin buna neden sert bir dille karşı koyduğudur.

Birinci sorunun cevabını net verebilmek için öncelikle ABD'nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu coğrafyasında ne gibi amaçlar ve bu amaçları gerçek kılmak adına adım attığına dikkat etmek yerinde olacaktır. Küresel güç bağlamında değerlendirildiğinde Ortadoğu coğrafyası her zaman bu gücün etkinliğinin sağlanması açısından cazip bir yer olmuştur. Kimi zaman bu güç karşılıklı kurulan diplomatik ilişkilerin yönlendirdiği gerek siyasi gerekse ekonomik çıkarlar doğrultusunda gelişmiş, kimi zamanda kaba kuvvete dayalı bir politika düzleminde ilerlemiştir.

Konu Pehlevi dönemi İran'ı açısından ele alındığında, İran Şahı ile ilişkilerinin oldukça iyi olduğu gözlemlenmektedir. İlişkilerin bu denli olumlu seyretmesinde önemli nokta İran'ın o dönemde gerçekleştirmek adına olağanüstü bir çaba sarf ettiği modernleşme

çalışmalarının ABD'nin çıkarları ile örtüşmesidir. Bu çıkarlar doğrultusunda küçük bir parantez açmak doğru olacaktır. Bilindiği üzere ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında yaygın olarak kullandığı söylemlerin başında bu bölgeleri demokratik açıdan batıya uyumlu hale getirmek yer almaktadır. Ancak oldukça bilinen bir gerçeğin burada göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu coğrafyanın yapısı ve kendi iç dinamikleri gereği batı tarzı demokrasiyi ne denli özümseyebileceğidir. Durum böyle olunca gerek söylem gerekse uygulama açısından ele alındığında bu demokratikleştirme planının İran dahil hiçbir Ortadoğu ülkesinde tam anlamıyla kendisine bir yer bulamadığı net bir biçimde geçmişte ve günümüzde görülmektedir. Bunun sebebi Batı tarzı demokrasinin bu ilkelerin politik ve sosyo-kültürel yapılarına uygun olmamasıdır. Politik reformun amacı yalnızca batının standartlarıyla karşılanabilecek bir sistem aynı zamanda sosyal ve ekonomik gelişim yaratmak değil tam tersi toplumun kendine has sistemlerini kendi özel durumları ve kültürel gelenekleri doğrultusunda geliştirmektir (Saikal, Schnabel, 2003, s. 166).

Şah'ın ABD ile ilişkilerinin seyrini belirleyen de bu bakış açısidir. Gözden kaçan en önemli kısım da İran toplumu için böyle bir uygunluğun tam anlamıyla sağlanmasının gerçekte mümkün olmayacağıdır. Ancak her iki taraf da nedendir bilinmez böyle bir ütopyanın peşinden gitmeyi tercih etmiştir. Kısacası hata bu kez tek taraflı değil aksine bilinçli ve karşılıklıdır. Bu sebeple ortada tüm bu gerçekliğin yükünü ve suçunu kaldırabilecek tek bir taraf yoktur.

İkinci sorunun cevabı ise zaten ilkinin içinde aleni bir biçimde görülmektedir. Pehleviler döneminde batılılaşma adına plansız ve salt iktidar güçlendirme adına yapılan tüm girişimler bir noktadan sonra kendi altlarına yerleştirdikleri birer dinamite dönüşmüştür. Çünkü bir toplum onu yönetem kesim tarafından öncelikle ekonomik anlamda çaresiz bırakılıyor aynı zamanda bunu yaparken de yönetenler ülkenin bağımsızlığını tehlikeye sokacak girişimlerde bulunuyorlarsa bu durumun o toplumda sert bir karşılık bulması kaçınılmazdır.

Böyle bir atmosferde Safeviler döneminden bu yana devlet ile içten içe çekişmesi devam eden ulema durumun hassasiyetini kavramış ve aslında temelleri çok eskiden neredeyse ilk ulemanın İran sınırlarına girdiği günden bu yana fitili ateşlenmiş olan

devrimi gerçekleştirmek için kendisine önemli bir pay çıkartmıştır. Sonuç olarak ortaya ezeli bir düşman çıkmış ve bu düşman daha sonrasında devrimin sürekliliğinin sağlanmasında en önemli rolü üstlenmiştir. Tüm bunlara ekonomik gerekçeler de eklendiğinde ABD karşıtlığının İran’da neden bu kadar sert olduğu anlaşılabilir.

Ülkeler arası diplomasi bağlamında değerlendirildiğinde karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde kullanılan batılılaşma argümanı acaba daha farklı nasıl kullanılabilirdi? Maddesel bir uyarılma yerine fikren bir takım görüşlerin benimsetilmesi ve bunun zamana yayılarak yapılması durumunda ilişkilerin seyri nasıl olurdu? Kısacası ABD, İran ile ilişkilerini yapılandırdığı sırada tepeden inme yalnızca salt görselliğe dayalı bir modernleşme ile değil de ideolojik bir yaklaşımla politikalarını geliştirmiş olsaydı şuan ilişkiler hangi konumda olurdu? Bu soruların cevabını net bir biçimde vermek elbette mümkün değildir ancak İran dışında diğer Ortadoğu ülkelerinde özellikle Rusya tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel anlamda başarı ile gerçekleştirilen ideolojik emperyalizm ile bu durumun sonuçları açıklanabilir. Bilindiği üzere Rusya özellikle Suriye ve Irak’taki etkinliğini üstü kapalı bir biçimde Sosyalist partiler üzerinden sağlamaktadır. Onun dışında herhangi bir Rus etkinliğini o devletlerin toplum yapısında görmek mümkün değildir. Ancak her iki ülkenin de siyasi yapılarına bakıldığında çoğunluğun sosyalist partilerden – ki bunların içinde her iki ülkenin de siyasetinde çok önemli bir rol üstlenmiş olan Baas sosyalist bir partidir- oluştuğu görülmektedir. Bunun dışında Rus tarzı bir yaşam biçiminin izlerine rastlamak mümkün değildir. Halihazırda İran’ın geçmişten gelen Rusya karşıtlığı bu bağlamda ABD açısından açıkçası çok etkin ve doğru bir biçimde kullanılmamış tam tersi yürütmüş olduğu tüm politikalar her geçen gün İran’ın düşmanlığını daha da arttırmıştır. Günümüz İran dış politikasına bakıldığında ikili ilişkiler açısından Rusya bu düşmanlıktan oldukça verimli bir biçimde faydalanmaktadır.

İran Devrimi’nin hemen ardından ABD ile zaten yeterince bozuk olan ilişkilerin daha da kötüye gitmesine sebep olan olay şüphesiz ki Amerikan Büyükelçiliği’nin 444 gün boyunca İranlı bir grup öğrenci tarafından işgal edilmesi ve personelinin rehin tutulmasıdır. Uluslararası kamuoyunda tam bir diplomatik felaket olarak nitelendirilen bu olay günümüz İran ABD ilişkilerinin gerginliğinde çok önemli bir role sahiptir.

İran'ı adım adım bu olayın eşiğine getiren sürecin kısaca geçmişine bakmak gerekirse karşılaşılan ilk nokta, yeni gerçekleşmiş olan devrimin kendi içinde varlığını güçlendirmek adına verdiği mücadeledir. Her ne kadar bir devrim yapılması ve Şah'ın tahtından indirilmesi kitlesel anlamda İran için o günün şartlarına göre büyük bir zafer olarak nitelendirilse de devamlılığının sağlanması ancak bir devlet yapılanmasına giderek mümkün olabilirdi.

İran Devrimi'nin başarılı olması, Şah'a karşı olan fakat kendi içinde de politik anlamda farklı görüşleri savunan bir topluluğun bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur. Ancak devrim gerçekleştikten sonra bu gruplar arasında özellikle İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanma aşamasında bir çok görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu ayrılığın temel aktörleri devrime desteğini fazlaca vermiş ve bir dönem de İran İslam Cumhuriyeti'nin geçici hükümetinin Başbakanlık görevini üstlenmiş olan Bezirgan ile devrimi gerçekleştiren Humeyni'dir. En büyük fikir ayrılığı daha İslam Cumhuriyeti'nin Anayasa taslağı hazırlanırken ülkenin yönetim biçimi daha doğrusu devrimin liderliğini üstlenmiş olan Humeyni'nin sahip olabileceği yönetsel haklar ve bu hakların İran'ın gelecek demokratikleşme hareketlerini ne denli etkileyeceği konusunda yaşanmıştır. Tüm tartışmalara rağmen sonuç olarak Humeyni'nin *velayet-i fakih*'i ile Bezirgan'ın Fransız Cumhuriyet sistemi, ilahi haklar ile insan hakları, teokrasi ile demokrasi, hakkın sesi ile halkın sesi, ruhani otorite ile halk egemenliği arasında karma bir düzen –bir taraf daha ağır bassı bile- ortaya çıkmıştır (Abrahamian, 2008, s. 212-214).

Bu anayasa her ne kadar içeriğinde demokratik ve poplist unsurlar da barındırmasına rağmen genel içerik bakımından Humeyni, şahların bile hayal edemeyeceği anayasal yetkilerle donatılmıştı (Abrahamian, 2008, s. 215). Burada unutulmaması gereken nokta yukarı da belirtildiği üzere devrimin salt dini rejim getirme alt yapısıyla oluşturulmadığı, başlangıcında destek veren bazı grupların devrimden beklentilerinin farklı olduğuydu. Çünkü bu gruplar içerisinde laik bir yönetim beklentisi içinde olanlar da bulunmaktaydı. Bezirgan tarafından hazırlanmakta olan bu anayasanın içeriği laik grupların tepkisini çekmiş ve bunun sonucunda Geçici Hükümet'in yedi üyesi tarafından Humeyni'ye bir dilekçe göndererek sunulan anayasa önerisinin halk

egemenliğini ihlal ettiği, gereken mutabakata uzak kaldığı, ülkeyi *abundizm* (aksakallılar, mollalar rejimi) tehlikesine soktuğu, ulemayı ‘‘egemen sınıf’’ haline getirdiği ve gelecek kuşakların bütün eksikliklerin sorumluluğunu İslam’a yükleyecekleri için dini baltaladığı gerekçesiyle Birlikçiler Meclisi’ni dağıtmasını rica etmişlerdir. Bu dilekçede yer alan fikir ve talepler mevcut rejim için daha sonrasında devrimi yıkmaya yönelik bir eylem olarak algılanacaktır (Abrahamian, 2008, s. 219).

Büyükelçilik baskını böyle bir siyasi atmosferin yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bir bakıma da o dönem için İran’ın lehine kullandığı bir eylem olmuştur. Çünkü ortada yeni cumhuriyetin bekasına kendi içlerinde bir tehdit unsuru yakalanmış, rehine krizi ile de oyuna bir dış unsur eklenmiştir. Bu durum devrimin daha güçlenmesi için halkın desteğini bir arada tutabilmek adına bulunmaz bir fırsat olarak Humeyni tarafından değerlendirilmiş ve sonuna kadar da bu fırsattan yararlanılmıştır.

ABD ile İran arasındaki rehine krizinin fitilini ateşleyen olay, dönemin Amerikan Başkanı Jimmy Carter’ın şahın kanser tedavisi için ABD’ye girmesine izin vermesidir. Humeyni’nin bilgisinde ya da bilgisi dışında gelişen bu durum, 400 üniversite öğrencisinin – sonradan İmam’ın İzinde Müslüman Öğrenciler adını almışlardır- ABD Büyükelçiliği’nin duvarlarına tırmanarak 444 gün süren ünlü rehine krizini başlatmalarına yol açmıştır. Öğrenciler büyükelçiliğin CIA tarafından karargah olarak kullanıldığına ve orada 1953 Darbesi’ni⁶ yeniden canlandırma planları yapıldığına inanmaktaydılar (Abrahamian, 2008, s. 219).

İranlı militanlar büyükelçiliği tam 444 gün boyunca işgal ettiler. 52 elçilik çalışanı bir buçuk yıl boyunca o binada esir kaldı. Amerika’nın hiçbir diplomatik girişimi başarı sağlamadı. Hatta Amerika elçilik çalışanlarını kurtarmak için askeri operasyon bile düzenledi. Ancak ABD bu operasyonda 8 askerini kaybetmiştir. İran Amerikalı esirleri 20 Ocak 1981 günü serbest bırakmıştır. Tarih aslında biraz manidardır. Çünkü O gün Amerika’nın yeni başkanı Ronald Reagan yemin ediyor,

⁶ 1953 Darbesi, tarihte Ajax Operasyonu olarak geçer, ABD tarafından, İran petrolünü millileştirme çabalarından dolayı Musaddık’ı devirmek amacıyla 19 Ağustos 1953 tarihinde CIA ajanı Kermit Roosevelt’in çabasıyla gerçekleştirilmiştir.(Arı, 20014, s. 434)

Amerika'nın başına geçiyordu.⁷ Aslında bu manidar tarih İran İslam Cumhuriyeti'nin yeni kurulmuş dahi olsa bir devlet olarak baş düşmanı gördüğü ABD'ye kafa tutması daha ileri gidilecek olunursa iplerin onun elinde olduğunun bir gövde gösterisi anlamını taşımaktadır denilebilir.

ABD ve İran arasındaki ilişkilerin nasıl geliştiği konusuna dönülecek olursa, iki ülke arasındaki diyalogun İkinci Dünya Savaşı sonrası başladığı görülmektedir. İran İslam Cumhuriyeti ile olan ilişkilere değinmeden önce bu kısım üzerinde durmak yerinde olacaktır. Çünkü İran tarihinde hiçbir süreç ve devletler arası ilişki kendisinden bir önceki yönetimden bağımsız gelişmemiştir. Amerika'nın, Rusya ve İngiltere'den sonra İran topraklarındaki siyasete dahil olmasında en önemli etmenlerden biri İran petrolüdür. Aynı zamanda önemli bir petrol bölgesi olan Basra Körfezi'ne geçiş yolu üzerinde bulunması ve Sovyetlere yardım ulaştırılmasında gerekli bir ulaşım yolu olmasıdır. Kısacası ABD'nin Sovyetler ile arasında ilişkilerin gidişatını belirleyecek çok önemli bir stratejik konuma sahiptir (Arı, 2014, s. 423).

Ortadoğu'nun bölgesel açıdan en olumsuz yanı birbirine rakip iki güç Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya (ilişkilerin başladığı dönemde Sovyetler Birliği) arasındaki sürtüşmenin arasında bir sınır olarak değerlendirilmesidir. Bu sebeple bölge her zaman yabancı müdahalesine, çıkarlar doğrultusunda maruz kalmış ve bölgedeki hiçbir ülke kendi bütünlüğünü ve birliğini tam anlamıyla sağlayamamıştır. Ortadoğu bu bağlamda özellikle de uluslararası sistemde kaosun içinde yaratılmış bir düzen modeli olarak dünyada yerini almaktadır. İran açısından ise bu kaosun yapısı biraz daha farklıdır. İran İslam Devriminin ardından diğer bölge ülkelerine nazaran daha izole bir yaklaşım sergilemiş ancak yine de hem içsel faktörler hemde bunların sebep olduğu dış etkiler onun yine de bu kaosun bir parçası olmaktan kurtaramamıştır.

Pehlevi döneminde ilişkilerin iyi olmasında bir diğer etmen geçmişte İran'ın İngiltere ve Rusya tarafından birçok kez işgale maruz kalmış olmasıdır. Amerika da bu durumu iyi değerlendirmiş ve müttefikini dış tehlikelere karşı koruyan bir role soyunmuştur. O

⁷ <http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-elcigli-baskininda-ahmedinecad-var-miydi-962834/>
[erişim tarihi 25.04.2014]

zaman diliminde ABD özellikle Rusya'ya karşı politikalarında İran'ı bulunmaz bir nimet olarak görmekteydi. Bu konuyla ilgili Roskin'in *Çağdaş Devlet Sistemleri* adlı kitabında yapmış olduğu yorum ya da tam anlamıyla öz eleştiri oldukça ilginçtir:

“ABD, Şah'a çok fazla yakındı. Hiçbir şey esirgmeden ve kayıtsız-şartsız onu destekledik. Şah, Batı eğitimi almıştı, anti-komünistti ve İran'ı hızla modernleştiriyordu; o bizim yumuşak başlı adamımızdı. Huzursuz İranlılar ve muhalefet, ABD Büyükelçiliği tarafından fark edilmeksizin iş görüyordu. Özenle hazırlanmış halkla ilişkiler İran'ı ABD medyasında bir umut ışığı gibi resmediyordu. Nixon döneminde ABD'li silah imalatçıları, İran'a ‘patlayan herşey’i sattılar. İran ile Şah'ın iki farklı şey olduğunu ve bizim Şah'a mutlak desteğimizin, İranlıların çoğunluğunu yabancılaştırdığını göremedik. Şah'ın dehşet verici gizli polisi SAVAK aracılığıyla ülkeyi nasıl yönettiğini gözden kaçırdık. Bir tirana tiran diyemedik. Ancak İslami Devrim patlak verdiğinde, İranlıların Şah hakkında gerçekte ne düşündüğünü öğrenebildik. Kuzeyden nüfuz etmekte olan komünizmi öylesine takıntı haline getirmiştik ki, İran'ın içinden daha acı, daha düşmanca bir İslami devrimin gelmekte olduğunu hayal bile edemedi” (Roskin, 2011, s. 682).

Bu yorum bir bakıma ABD'nin İslam Devrimi sonrasında İran ile ilişkilerinde çuvallamasında ve bunun karşılığında art arda koymuş olduğu ekonomik ambargolar ile başarısızlığının telafisini yapmaya çalışmasını açıklar niteliktedir. Ancak her iki taraf da ilişkilerin kaosu düzeni içinde devam edeceği konusunda hemfikir olarak bölgedeki devamlılıklarını sürdürmeye devam edeceklerdir.

3.2 MAHMUD AHMEDİNEJAD'IN CUMHURBAŞKANLIĞI ÖNCESİ SİYASİ YAŞAMI

Mahmud Ahmedinejad'ın siyasetle tanışması üniversite öğrencilik yıllarına dayanmaktadır. Şah rejimine sert bir biçimde karşı koyan bir siyasi görüş izlemiş bu önemli gruplarda politik aktivist olarak görev almıştır. Üniversitede öğrenci olduğu sırada dönemin siyasi atmosferine bakmak gerekirse, Şah Muhammed Rıza Pehlevi petrol gelirlerinin artışıyla birlikte ülkeyi ekonomik anlamda bir nebze rahatlatmayı başarmışsa da kendisine karşıt olan düşüncelerin özgürlüğüne koymuş olduğu sert yasaklar sol kanat islami görüş fikrinin gizliden gizliye öğrenciler arasında popülerliğinin artmasına engel olamamıştır.(Naji, 2008, s. 11)

Burada İran'ın siyasi açıdan bir türlü sahip olması gereken dengeyi neden sağlayamadığı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Öncelikle Pehlevi dönemi boyunca her iki şahın da devlet yönetimi sırasında görmezden geldiği ya da hesaplamasını doğru şekilde yapamadığı kısım bir ülkenin gelişebilmesi adına salt ekonomik büyümenin yeterli olmadığı bir devletin ekonomik gelişiminin yanında demokratik düşünceyle daha güçlü, dayanıklı ve sürekli hale gelebilebileceğidir. Böyle bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde hem Ahmedinejad gibi ekonomik büyümeden tam anlamıyla istifade edemeyen aynı zamanda fikirsel anlamda birçok kısıtlamaya maruz kalan bir kitle özellikle de iyi eğitim almışsa gelecek adına yaratılmış önemli bir düşman haline gelebilmektedir. İran İslam Devrimi'ni ortaya koyanlarında bu kesimden olduğu düşünüldüğünde yapılan hatanın büyüklüğü gözler önüne serilmektedir.

Ahmedinejad'ı öğrencilik yıllarında fikirsel anlamda en çok etkileyenlerden birisi sol islami kanadı temsil eden düşünürlerden Ali Şeriati olmuştur. Ali Şeriati özellikle islami görüşü savunan ve değişimi arzulayan öğrenciler arasında fikirleri ile oldukça popülerlik kazanmıştı. Şah adına çalışan gizli servis SAVAK tarafından tutuklanmasının ardından yayınlamış olduğu kitaplar el altından gizlice dağıtılmaya ve daha çok kişiye ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu tür eylemlerde Ahmedinejad'ın oldukça aktif bir rol üstlendiği görülmektedir. Üniversitenin üçüncü yılında – aynı zamanda bu dönem- İslam devriminin öncesine denk düşmektedir, Ahmedinejad Humeyni'yi desteklemeye başlamış ve yine eskiden olduğu gibi onun vaazlarının basılıp el altından dağıtılmasında da görev almıştır. Humeyni'nin fikirleriyle tanışmasının ardından Ahmedinejad fikirsel anlamda çok derin olmamakla birlikte bir dönüşüme uğramıştır. Naji'nin biyografisini ele aldığı kitabında Ahmedinejad'ın durumunu şöyle açıklamaktadır:

“...İslam topluluğu, devrim öncesinde yer altında etkinliğini sürdürmekteydi. Gerçekte Ahmedinejad, bu süreçte Onikinci İmam Mehdi'ye derin bir bağlılık duyan ve onun tekrar geri döneceğine, barış ve huzur getireceğine inanan Hocaîye tarikatının görüşlerine meyilliydi. Bu tarikate üye olma onun açısından aynı zamanda entellektüel altyapısının oluşmasında bir ikiliğe de yol açmıştır. Öncelikle Ahmedinejad siyasi anlamda etkin olmak istemektedir ancak bağlı bulunduğu tarikat görüşü olarak Mehdi'nin siyaset ile bir ilgisinin olmayacağını amacının yalnızca islami bir toplum yaratmak olacağını savunmaktaydı.”

İşte tam bu nokta gerek o dönemde gerekse profesyonel siyasi yaşama dahil olduğunda söylem olarak sürekli onun karşısına çıkartılacak ve çoğu kez de aleyhine kullanılacaktır. Çünkü bu tarikat daha sonra Humeyni tarafından devrimin geleceği açısından tehlike teşkil ettiği gerekçesiyle yasaklanacaktır.

Ahmedinejad'ın siyasi yaşamının bu tarikate ait olan boyutunun tam olarak bilinebilmesi asla mümkün olamayacaktır. Ancak onun siyasi anlamda yaşadığı ikilemlerin açıklanmasında spekülatif bir yaklaşım olarak bile olsa önemli bir argüman olarak kullanılmaya her daim müsaittir.

Böyle bir kafa karışıklığı ile başladığı yolculuğunda kafasındaki soru işaretlerinin yanıtını kendisine Humeyni'nin siyasetin içinde savunduğu purist İslam görüşü verecektir. Çünkü Ahmedinejad'ın gözünde Hocatiye tarikatının sunmuş olduğu görüşlerin ispatlanması mümkün gözükmemektedir. Ancak Humeyni gibi siyasi bir yönü olmasına karşın aynı zamanda İslam'ın en saf şeklini savunan bir lider onun bağlı bulunduğu Hocatiye tarikatının fikirlerinin akla uygun hale gelmesini sağlayacaktır (Naji, 2008, s. 11-15).

Üniversite yıllarında Humeyni taraftarı olarak birçok siyasi aktivitede önemli görevler almış olan Ahmedinejad'ın siyasi yaşamında önemli sayılabilecek dönüm noktası *OCU*⁸ (Organization for Consolidating Unity)'nun liderliğine getirilmesidir. Bu görev ona daha sonraki aşamada İran devriminin Humeyni'den sonra önemli kişisi olan o zamanlar henüz *Ayetullah* ünvanını almamış ancak Ahmedinejad'a mentorluk yapacak olan Hamaney ile yollarının kesişmesine sebep olacaktır. Bu durum bir bakıma Ahmedinejad'ın gerçek anlamda bir siyasetin içine dahil olması demektir ve artık devrimin öncülüğünü yapanların daha yakın kapsama alanına girebildiği anlamını taşıyordu (Naji, 2008, s. 17).

Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından öne sürülecek ve başını oldukça ağrıttacak olan Amerikan Büyükelçiliği baskınında oynadığı rol konusu da onun siyasi

⁸ OCU Açılımı: Organization for Consolidating Unity' olan OCU İran İslam Devrimi öncesinde kurulmuş, her üniversitenin kendi içinde yapmakta oldukları faaliyetlerden haberdar olunabilmesi için oluşturulmuş ulusal bir organizasyondur.

yaşamında soru işaretlerinin eksik olmadığı bir alandır. Çünkü Cumhurbaşkanlığının kesinleşmesinin ardından basına sızdırılan bir fotoğraf aynı zamanda eylemin ardından günümüzde hayatta olan elçilik çalışanlarının ifadeleri doğrultusunda onun da bu baskında bizzat görevli olduğu iddiasının atılmasına sebep olmuştur. Özellikle Ahmedinejad'ın ABD politikalarına bakış açısı göz önünde bulundurularak bu durum değerlendirildiğinde aslında bu tarz spekülasyonların ortaya atılması çok da anormal değildir.

Söz konusu kişinin elçilik baskını sırasında öğrenci olan Ahmedinejad olduğu iddia edilmiştir. Bu konuda da Ahmedinejad'a dair her konuda olduğu gibi ikilemler kaçınılmazdır. Bir grup fotoğraftaki kişinin o olduğunu savunsa da bu konuya son nokta ilginçtir ki CIA tarafından konulmuştur. CIA fotoğraf üzerinde yapmış olduğu detaylı analizler sonucunda bu kişinin Ahmedinejad olmadığını doğrulamıştır (Naji, 2008, s. 20-25) Ne yazık ki bu konuda da cevabın netliği yalnızca kişiler tarafından yapılan beyanların doğruluğu ile ölçülebilmektedir.

Devrim zamanları genelde devrimin destekçileri tarafından anın heyecanına kapılmak suretiyle ya da gerçekleştirilen devrime karşı gücün ispatlanması içgüdüleriyle sonuçları pek de düşünülmeden bir takım eylemler gerçekleştirilebilir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta aniden kazanılan devrimsel başarının, aynı zamanda aniden kaybedilme olasılığıyla eşdeğer olduğudur. Bu sebeple iki olasılığın arasındaki sarı çizgide durmak devrimler sırasında pek de akıllıca bir davranış değildir. Özellikle de devrimlerin gerçekleştirilme amacının bu sarı çizgiyi geçmek olduğu düşünülürse...

Tüm bunların dışında İran-Irak Savaşı öncesinde İran Devrim Muhafızları'na (Pasdaran) katılmıştır. Savaş esnasında Kerkük'te gizli operasyonlar yürüttüğü bilinmektedir. İran Devrim Muhafızları 6. Ordusu başmühendisliği yapmış, savaştan sonra Maku ve Hoy vilayetleri vali yardımcılığı ve valiliğine atanmıştır. 1993-1997 arasında Erdebil vilayetinin valiliğini yürütmüştür. Ancak seçmenlerin % 12'sinin katılımının muhafazakar adayların önünü açtığı 2003 Tahran Belediye Başkanlığı seçimleri

sonrasında başkent in belediye başkanlığını elde etmesine değ in İran siyasi panoramasında tanınan bir kişi değildi.⁹

3.3. AHMEDİNEJAD'IN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİ YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ (2005-2013)

Her geçen gün sınırları ortadan kaldırarak yerine daha görünmez sınırlar koymak suretiyle gelişmekte olan küresel sistemin bu işleyiş biçiminde gözden kaçırılmaması gereken bir takım noktalar bulunmaktadır. Öncelikle devletler arasındaki ilişkilere bakıldığında denge ve dengesizliklerin hangi noktalarda meydana geldiğinin saptanması önemlidir. İster ekonomik ister yalnızca siyasi olsun tüm ilişkilerin seyri aslında bu dengeye ya da dengesizliğe bağlıdır. Bu sebeple ilişkilerini denge politikası üzerine yürüten devletler ile bunun tam tersi bir yol izleyen devletler arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde tüm bu ikiliği sağlayan acaba nedir? Sorunun cevabı iki açıdan değerlendirilmelidir. Birincisi ekonomik anlamda seviyeleri birbirine yakın olan devletlerin ilişkilerinde denge çok daha fark edilir boyuttadır, ikinci olarak da siyasi açıdan aynı esasları paylaşan devletler için de aynı denge durumu söz konusudur. Buraya kadar bu sonuç gayet normal gözükmektedir. Peki ilişkilerin tam tersi dengeler üzerinde kurulu olduğu ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinde bu dengesizlik nasıl bir role sahiptir? Bu dengesizlikten karşılıklı nasıl istifade edilir?

Birinci bölümün son kısmında yukarıdakine benzer bir paradox ortaya atılmıştır; tarih boyunca çevrelerine korku salmış tüm devletler ne denli güçlü olurlarsa olsunlar yıkılmışlardır. Çünkü onlar tarafından yaratılan korkuya bağımlılık kazanmış toplumlar bir süre sonra onlardan güçlü bir biçimde tarih sahnesine çıkmışlardır. Çok ilginç bir biçimde bu korku teknoloji toplumlarıyla militant toplumları karşı karşıya getirmekte ve aynı ironiyle korku denilen duygu militan toplumlarını teknoloji toplumlarının gelişimine hizmet etmesini sağlamaktadır. Burada çok önemli bir paradox ortaya çıkmaktadır. Bu iki toplumdan hangisi daha güçlüdür? Cevap ilk bakışta belki militan

⁹ <http://www.haberler.com/mahmud-ahmedinejad/biyografisi/> [erişim tarihi 30.01.2016]

toplumların teknoloji toplumlarına hizmet etmelerinden kaynaklı olarak belli gibi durabilir, Ancak, eğer bir toplum diğer bir toplumun gelişimine hizmet edebilme yetisine sahipse karşısında durduğu toplumdan daha az güçlü olabilir mi? Ekonomik boyutta değerlendirilecek olursa maddi kaynakları güçlü olan militan bir toplum bu gelişime hizmetten hangi koşullarda yararlanabilir? Hangi koşullarda bundan zarar görebilir? Aslında her ikisinin de ortak noktasının korku ve bunu aşma eğilimi olduğunu görmek mümkündür. Çünkü dengesizlik üzerine geliştirilmiş olan tüm devletler arasındaki ilişkilerin bir sonraki aşamasını belirleyen temeldeki duygu yalnızca korkudur.

İran açısından bu durum değerlendirildiğinde daha açık bir biçimde bu korku hissedilmektedir. Çünkü her ne kadar birbirine sürekli kafa tutsalar da veya algı olarak birbirine denk oldukları izlenimi verseler de ABD ve İran ne ekonomik açıdan ne de siyasi açıdan birbiri ile denge politikası aracılığı ile ilişki kurabilecek iki devlet olamayacaktır. Bu sebeple her iki ülke ile yaşanan tüm diyaloglar bu korku ve dengesizlik kavramları üzerinden değerlendirilmelidir. Aksi takdirde popülist olmaktan öteye gidemeycek söylemlerden başka birşey ortaya çıkmadığı gibi çözümün de her daim gecikmesi söz konusu olacaktır.

İran İslam Devrimi'nin ardından bir türlü taraflar arasında durulmayan fikirselle çatışmalar bir şekilde kaos dengesi üzerinde devamlılığını sürdürmüş günümüzde de sürdürmeye devam edilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler uluslararası hukuk açısından ele alındığında her iki tarafından olaylara karşı takındığı tutumlar aynı zamanda uluslararası hukukun da inceleme alanına dahil olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü özellikle İran İslam Devrimi'nin ardından ABD ve İran arasında aynı zamanda devletler arası hak ve hukuk yargılarının ne şekilde ele alındığı ve bunların sonucu olarak nasıl adımlar atıldığı da dikkat edilesi gereken hususlar arasında yer almaktadır. Bu konuların açıklanması '*Kendi Kendini Sınırlama (Auto-Limitation) Kuramı*' dahilinde yapılacaktır. Bu kurama göre; devlet kendi kendini sınırlamakta ve uluslararası alanda hukuk kuralları ile bağlılığını, yine devletin iradesine dayandırmaktadır. Auto-limitation kuramına göre uluslararası ilişkiler sisteminde devletin üstünde otorite bulunmamaktadır. Bu anlamda uluslararası ilişkileri düzenleyen

normlar devletlerin iradeleri sonucunda tesis edilmektedir. Bu kuram itibarıyla devletin tabi olduğu üstün bir otorite olmadığına göre, devlet çıkarı gereği uluslararası ilişkilerde kendi iradesiyle tesis edilen işlemlere bağlı olmaktadır. Bu çıkar doğrultusunda, devlet kendi iradesiyle kendini sınırlamakta ve uluslararası hukuk normları da bu auto-limitasyonlarla meydana gelmektedir (Reçber, 2014, s. 47).

Böyle bir tanımlama doğrultusunda İran ve ABD arasındaki siyasi diyalog daha farklı bir boyut kazanmaktadır. Öncelikle İran'ın devrim sonrasında kendi iradesine dönüş çabası göze çarpan önemli noktalardan bir tanesidir. Tüm bu çabaların altında aslında İran'ın geçmişten bu güne ağırlığı altında ezilmekten yorulmuş olduğu ülke yönetiminde yabancı müdahalesi sorunu yatmaktadır. Ancak küresel arenada özellikle ABD ile arasında olan çözümsüzlüğün bir diğer sebebi de bu iradeden artık taviz vermek istememesi gösterilebilir. İran'ın bu konuda yapmış olduğu belki en büyük hata kendi iradesini savunma sırasında kullanmış ve günümüzde de kullanmakta olduğu argümanlardır. Bu argümanlardan en temel ikisi din ve nükleer silahlanmadır. Bu bölümde öncelikle ilk gerekçe üzerinde durulacak olup, bu dini gerekçenin İran'ın Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın siyasi ve dini bakış açısıyla değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

İran İslam Devrimi İran için başlı başına bir dönüşüm olmasına karşın, zamanla devrimin o katı tavrı bir parça yumuşamış daha doğrusu yumuşamak zorunda kalmıştır. Çünkü herşeyden önce İran bir devlettir ve hiçbir devlet salt bir devrimin peşinde dünyada tek başına varlığını sürdüremez. Bu gerçeğe tanışmasının ardından İran daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere ilk zamanlarındaki katı taviz vermez tavrından vazgeçmesi gerektiğini anlamış ve ona göre bir takım reformlar yapma çabası içine girmiştir. Elbette bu vazgeçiş devrimin temel ilkelerinden tamamen kopuş olarak algılanmamalıdır. Yapılan reformlar daha çok dış politikada gerek periferisinde gerekse uzağında ilişki halinde olduğu ülkeler ile diyaloglarının daha diplomasiye dayalı olması yönünde atılan adımlardır. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu tüm bu reform çalışmalarının İran'ın dini lideri tarafından değil İran İslam Cumhuriyeti'nin cumhuriyet kısmının temsilcileri olan cumhurbaşkanları tarafından savunulmuştur.

Örneğin; İran'ın Rafsancani dönemi dış politikasının temel yaklaşımı ekonomi ve güvenlikle ilgili meselelere dair gerçekçi uygulanabilir politikalar üretilmesi, uluslararası ilişkilere hakim sistemin kabul edilmesi, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara aktif üyelik, komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler için çaba sarfedilmesi, devrim ihracı politikasından tek ülkede islam politikasına geçilmesi gibi politikalar oluşturmaktaydı.¹⁰ Böyle bir durumda ortaya yeni bir ikilik çıkmıştır. Çünkü tüm politikaları devrimin geçerliğinin kaybedilesi ve emperyalizme karşı koyamama korkusu üzerine inşa edilmiş bir devrim ülkesinin liderinin reform sözcüğüne karşı çok büyük bir sempati beslemesi beklenemez. Çünkü İran'da halen devrimin karşısında olan bir kesim de mevcuttur ve bunlar her daim kontrol altında tutulmak zorundadır.

İşte tam bu noktada 2005 yılına gelindiğinde İran İslam Cumhuriyeti iç politika tarihine yeni bir oyuncu katılmıştır. İran'ın altıncı Cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad. Birçok kesim tarafından seçilmesi şaşkınlıkla karşılanmasına rağmen iki dönem boyunca cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüş ve İran iç ve dış siyasetine yeni bir soluk getirmiştir.

İran'da Ahmedinejad'ın seçilmesiyle 24 yılda ilk kez dini bir kimlik taşımayan bir aday Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu gelişme İran'ın iç siyasetinde İslam Devrimi sonrası siyaseti, uluslararası ilişkilerdeki esnekliği bilen muhafazakar din adamlarının yerlerini din adamı olmayan devrimle büyümüş genç muhafazakar kuşağa yavaş yavaş devrettiğinin bir göstergesidir. Kendilerini ikinci nesil devrimciler olarak tanımlayan ve "Abadgeran" (Kalkınmacılar) olarak nitelendirilen bu genç muhafazakar kesim Ayetullah Humeyni'nin Velayet-i Fakih teorisine ve Şii itikat esaslarına sıkı sıkıya bağlıdırlar.¹¹

Ahmedinejad'ın zaferi, bir bakıma 1997'de sürpriz bir oy çoğunluğu kazanan Muhammed Hatemi'nin ayna görüntüsüydü. Seçimden önce tanınmayan Hatemi, üstü

¹⁰ Yeğin, A. 2014 Devrimin 35. Yılında İran Dış politikası. [online] Şubat 2014 http://file.setav.org/Files/Pdf/20140213180028_devrimin-35.-yilinda-iran-dis-politikasi-pdf.pdf [erişim tarihi 26.05.2015]

¹¹ Gürkaş, B. 2005. Mahmud Ahmedinejad ve İran Dış Politikası. [online] 13.07.2005 <http://www.academia.edu/6716599/AHMED%C4%B0NEJAD> [erişim tarihi 30.08.2015]

kapalı reform çağrısı yapmış ve birden bire değişimin sembolü haline gelmiştir. Hiçbir liberalin yarışmasına izin verilmemesi sebebiyle, İranlılar, protesto olarak kazanma şansı az olan adaya yönelmişlerdir. Görev süresince Hatemi, Hamaney ve sertlik yanlıları tarafından engellenmiştir. Bu sebeple de hiçbir şeyi reforme edememiştir. (Roskin, 2011, s. 686)

Ahmedinejad öncesinde İran'da cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüş olan Hatemi ve onun öncesindeki Rafsancani devrimin reforma karşı tutumunun güzel bir örneği konumundadırlar. Böyle bir atmosferin ardından İran'da yeniden bir reform yanlısının cumhurbaşkanı seçilme oranının ne denli düşük olacağı rahatlıkla anlaşılabilir. Peki Ahmedinejad gibi bir adayın üst üste iki kez cumhurbaşkanı seçilmesindeki temel sebepler nelerdir öncelikle bunların analiz edilmesi yerinde olacaktır.

25 Haziran'da yapılan 2. turda seçim söylemlerinde ABD ile ilişkileri düzeltme sinyalleri veren Rafsancani karşısında ülkenin iç sorunlarına yönelik daha somut söylemlerle halka seslenen radikal muhafazakar Ahmedinejad'ın seçimlerde oyların %61,69'unu alarak Cumhurbaşkanı olması İran halkının önceliğinin ekonomik ve sosyal sorunlar olduğunu göstermiştir. Ayrıca ABD'nin İran üzerindeki baskılarını arttırması ve İran'a askeri müdahalede bulunacağına yönelik iddialar İran'da muhafazakar kesimi güçlendirmiştir. İran'da Ahmedinejad'ın seçilmesiyle 24 yılda ilk kez dini bir kimlik taşımayan bir aday Cumhurbaşkanı olmuştur.¹²

Ekonomik gerekçe önemli olmakla birlikte Ahmedinejad'ın muhafazakar kimliği seçimleri kazanmasında daha önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar İran'da bir cumhuriyet rejimi olsa da tüm kararların onaylanması dini liderin elindedir. Hatta cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılacak olan tüm adayların Hamaney'in onayından geçmesi gerekmektedir. Bu şekilde İran açısından öncelik bu kez devrimin bekası olmuş ve onu muhafazakar kimliği ile başlarda sürdürebilme vaadiyle gelmiş olan Ahmedinejad döneminde cumhurbaşkanlığı adaylığı için doğru bir tercih olarak nitelendirilmiştir. Ancak zaman, bu seçimin aslında çok da yerinde olmadığını İran'a göstermekte gecikmeyecektir. Çünkü yine zaman, İran'a bir devlet olduğunu ve bir

¹² Gürkaş, B. 2005. Mahmud Ahmedinejad ve İran Dış Politikası. [online] 13.07.2005 <http://www.academia.edu/6716599/AHMED%C4%B0NEJAD> [erişim tarihi 30.08.2015]

devlet olarak mevcut uluslararası sisteme daha uyumlu, İran siyasi söylemi açısından bakıldığında daha ılımlı politikalar geliştirmesi gerektiğini hatırlatmak zorunda kalacaktır.

Ahmedinejad İran İslam Devrimini ve ardından kurulan İslam Cumhuriyetini kabul etse de başarılı bulmamaktadır. Ahmedinejad'a göre devrim kendi temel söylemlerinden uzaklaşmıştır. Devrim şeriat devleti kurmak için gerçekleşti ancak zaman süreci içinde laiklik ve sekülerizm karşısında geri adım atmaya başladı. Ahmedinejad'a göre devrim ekonomik alanda sosyal adaleti gerçekleştirmek istiyordu ancak İran ekonomisi çetelerin yolsuzluk aracına çevrilmişti. Ahmedinejad ayrıca İran dış politikasındaki medeniyetler diyalogu ve Batılılara karşı pragmatist arayışları, devrimin temel mantığından uzaklaşmak olarak görmektedir. Ahmedinejad'ın temel amacı devrimi bütün bu alanlarda yeniden yapılandırmaya gitmektir. Kendi hükümetini ise “yeni bir İslam devletine geçiş” olarak görmektedir. Bu açıdan bakıldığında Ahmedinejad yönetiminde “Mehdeviyet” önemli rol oynamaktadır. Ahmedinejad Şii toplumunun bu inancını körüklemeye çalışmakta ve Mehdeviyet olgusunu iç ve dış politikadaki radikal söylem ve davranışlara mezhepsel meşruiyet temeli olarak sunmaktadır.¹³

Devrimin, mevcut siyasi durum bağlamında daha ılımlı ve reformist bir anlayışa yönelmesi Ahmedinejad'ın sert eleştirilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak bu noktada gözden kaçan önemli bir konu kendisinin kurmak istediği şeriat devletinde eninde sonunda siyasi sisteme ayak uydurmak zorunda kalacağıdır. Mevcut sisteme onu zamanında en çok destekleyen ve tanışmaları öğrencilik yıllarına dayanan Hamaney'i yani ülkesinin en üst düzey yöneticisini dahi karşısına alacak kadar kendisine güven duymasını da sağlayan bu mehdeviyet anlayışı aslında bir bakıma onun siyasi yaşamının da sonunu getirmiştir. Çünkü mevcut rejim dini açıdan Mehdi'nin şahsına saygı duymakta ve gelişine inanmaktadır. Ancak tercihini, tüm yönetim anlayışını bu konunun temelinde düzenlemek yerine uluslararası arenanın günümüz eylemlerine daha uygun ve adapte olmaya yönelik oluşturmuştur. Bunun karşısında Ahmedinejad,

¹³ Keskin, A. İran, Ahmedinejad ve Muhafazakarların Doğu Süreci, [online] <http://www.biyografi.net/MAKALE.asp?HABERID=152> [erişim tarihi 02.04.2016]

yeniden kurma hayali taşıdığı şeriat devletinin temel gücü olarak taşıdığı Mehdeviyet inancını görmüş ve tüm uluslararası söylemlerine bunu ekleyerek İran'ı hem bölgesinde hem de uzağındaki ülkelerin arasında yalnızlaştırmıştır. Hamaney ile arasının açılmasının en büyük nedeni de bu yalnızca kendi inancından yola çıkarak geliştirdiği yönetim anlayışıdır. Ancak burada ilginç bir nokta; daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Ahmedinejad'ın Humeyni ve İran Devrimi'ni bu denli destekleme sebeplerinden biri o dönemde bağlı olduğu Hociyeh Tarikati'nin görüşlerinin siyasette pek fazla yerinin olmadığıdır. Bu sebeple Humeyni'nin savunduğu görüşler onun gözünde din ve siyaseti bir arada kullanabileceği inancını meşrulaştırmıştır. Burada ironik olan kısım, kendisinin siyasete adım attıktan sonra din ve siyaseti bir arada kullanma çabası içinde olan dini lider Hamaney'in karşısında durmasıdır. Ahmedinejad'ın burada göremediği ya da görmek istemediği kısım şuan İran'ın başında devrimi gerçekleştiren Humeyni dahi olsa İran siyasetinin eninde sonunda daha ılımlı ve reforma açık bir yapıya bürünmek zorunda kalacağıdır. Bu herşeyden önce devrimin sürekliliği için gereklidir.

Ahmedinejad her ne kadar seçildiği dönemde devrimin sürekliliği açısından önemli bir rol üstlenmiş olsa da İran için artık aşırılık siyasi açıdan ona herhangi bir kazanç getirmemekte aksine hem iç hem de dış politikada itibarını oldukça zedelemektedir. Çünkü Ahmedinejad'ı diğer liderlerden ayıran çok uç bir noktası vardır ve bunu tüm politik söylemlerinde herşeyin üstünde tutmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi "Mehdeviyet" onun politik görüşünün temel dayanağını oluşturmaktadır ve bu inancını toplumsal bazda güçlendirmek adına siyasi kimliğini oldukça fazla kullanmıştır. İran'ın dünya kamuoyunda özellikle ABD ile ilişkilerinin bu denli gergin olduğu bir zaman diliminde herşeyin üstüne bir ülkenin Cumhurbaşkanı'nın kendi kişisel dini inancı yönetim şekline ve tüm politik atılımlarına damgasını vurmuştur. Genel anlamda bakıldığında evet İran bir İslam Cumhuriyeti'dir ancak temel aldığı İslami görüş bireysel aşırılıkları kaldırabilecek kadar dayanıklı değildir. Ahmedinejad bu aşırılığa önemli örneklerden biridir.

İktidarlarını sürdürmek isteyen Ahmedinejad ve grubu dini liderin karşısında onun gücüyle rekabet edebilecek yeni bir güç oluşturmaya çalışmaktadır. Ahmedinejad ve

çevresindekiler, kendilerini İran'ın ve hatta dünyanın kurtarıcısı olarak görerek, iktidarda kalabilmek için plan yapmıştır. Ahmedinejad'ı, Şii dindarların gözünde yüceltmek ve halk arasında onun İmam Mehdi ile irtibatla olduğu şayiasını yaymak, bu siyasetin ürünüdür. Şii inancına göre İmam Mehdi halkın arasında yaşamaktadır ve kıyametten önce ortaya çıkacaktır.¹⁴

Böyle iddialı söylemlerin her daim dış politikada ters tepme olasılığı yüksek olmuştur. Ahmedinejad dönemi İran dış politikası bunun için özel bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle ABD gibi oldukça sıkı bir rakibin karşısına bu tarz söylemlerin ne derece değer göreceği tartışmaya açık bir mevzudur. Elbette dini olgular Batı'nın Ortadoğu politikalarını oluşturmada sıklıkla kullanılmaktadırlar ancak bu genelde mezhepsel farklılıkların karşılıklı yönetimi üzerine kurulan politikalardan ibarettir. İran gibi Şii bir toplum ile Sünni bir toplumun karşı karşıya gelmesi zaman zaman uluslararası sistemde mümkün olabilmektedir. İşin içine Şiilik inancında önemli bir yere sahip olan ve bir çok kişinin de bireysel olarak varlığına derinden inandığı Mehdi gibi bir dini sembolün politik bir unsur olarak kullanılması hatası İran açısından ne yazık ki uzun vadede güzel sonuçlar doğurmadığı gibi politik tavrına da uluslararası komuoyunda bir prestij kazandırmamıştır.

2009 yılında dini lider Hamaney'in desteği ile tekrar seçilmesinin ardından bir önceki başkanlığı döneminde gerek ABD gerekse İsrail karşıtı sert tutumu sebebi ile yavaş yavaş iç ve dış politikada kaybettiği toplumsal ve uluslararası desteğin yanında ikinci dönem seçilmesinin ardından dini lidere kafa tutmaya kadar götüren tavrı daha sonra Hamaney'in desteğini kendisinden çekmesine yol açmıştır. Ancak ilk dönem cumhurbaşkanlığı süresince Ahmedinejad ona bağlı olan grubun ve kendisinin devlet yönetiminde güçlenmesi adına oldukça stratejik adımlar atmıştır. Tüm bu girişimleri ne olursa olsun İran'ın temel varoluş politikasından uzak olduğu müddetçe desteksiz ve de sonuçsuz kalacaktır. Çünkü politik geleneği açısından hiçbir zaman Ahmedinejad'ın son karar mercii seviyesine ulaşması mümkün olmamıştır

¹⁴ Deveci, A. Hamaney-Ahmedinejad Çekişmesi, [online]
<http://www.21yyte.org/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2011/06/29/6212/hamaney-ahmedinejad-cekismesi>
[erişim tarihi 12.07.2016]

3.4. NÜKLEER SİLAHLANMA SORUNU VE ABD'İN AHMEDİNEJAD'IN POLİTİKALARINA VE İRAN'A KARŞI TUTUMU

Nükleer güce sahip olma modern dünyanın güç bazında sahip olabileceği doruk noktası olarak görülmektedir. Dünya çapında birçok ülke farklı gerekçeler göstererek aynı amaç uğruna bu güce sahip olmanın yolları üzerine halen çalışmalarını sürdürmektedir. Nükleer güç caydırıcı etkisinin yanında aynı zamanda kışkırtıcı bir etkiye de sahiptir. Her bakımdan dengeli kullanılmadığı takdirde ciddi tehlikeleri bünyesinde barındıran bu önemli güç günümüz uluslararası sisteminde üzerinde en çok tartışılan ve yakın gelecekte de kendisine alternatif bir güç bulunmadığı müddetçe tartışılmaya da devam edilecek konuların başında gelmektedir.

Öncelikle bu gücün farklı bölgelerdeki ülkeler ve onların toplumları, siyasetçileri açısından ne anlam taşıdığıнын analizinin yapılması yerinde olacaktır. Nükleer bilim iki dünya savaşı arasında tamamen bilimsel bir keşif olarak başlamış ardından hem bir atom silahına hem de enerji üretim aracına çok kısa bir süre içinde dönüşmüştür. (Katouzian & Şahidi, 2011, s. 215)

Pratiğe dökülmesinin ardından ilk ortaya çıkış önemin yerini diğer ikisinin arasındaki kullanım alanı tartışması almıştır. Uluslararası sistem açısından da bu iki kullanım alanı oldukça önemli politik argümanlar olarak devletler arası ilişkilerde sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle güç dengelerinin sağlanmasında nükleer silah sahibi devletler ellerinde bulunan bu kozu her daim değerlendirmekten yana bir tavır takınmaktadırlar.

Bölgesel farklılıklar ve nükleer güç kullanımı konusuna tekrar dönülecek olursa ortak amaçlar olmakla birlikte nükleer silahlanmaya bakış açıları bölgelere göre değişkenlik göstermektedir. Bu durumu en iyi açıklayan eylem 1970 yılında imzalanmış olan NPT (Non-Ploriferation Treaty) Anlaşmasıdır.¹⁵ Bu anlaşmaya göre dünya ikiye

¹⁵ NPT: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması, Temmuz 1968'de ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalarlar. Antlaşmada bulundurdıkları nükleer güçleri başka devletlere nakletmeme ve başka devletlere

bölünmüştür: Çin, Fransa, Rusya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerini içeren ‘‘nükleer silahlı devletler’’ ve ‘‘ nükleer silahlara sahip olmayan devletler’’ olarak isimlendirilen anlaşmayı imzalayanların geriye kalanları. Bu anlaşmaya göre nükleer silahlı her bir devlet, nükleer silahları transfer etmeyeceklerine, nükleer silaha sahip olmayan herhangi bir devlete nükleer silah geliştirmesi için yardımcı olmayacaklarına ve nükleer silahsızlanmayı geliştirmek için çalışacaklarına söz vermişlerdir. Bu güne kadar

Hindistan, İsrail ve Pakistan NPT’yi imzalamayı reddetmişlerdir. (Katouzian & Şahidi, 2011, s. 248)

Tüm bu bilgiler doğrultusunda akla gelen ilk soru neden bu anlaşma yalnızca bir tarafın nükleer silah edinmesi konusunda hem fikirken yukarıda adı geçen ülkeler dışında kalanlar nükleer silaha sahip olamamaktadırlar. Bu soruya verilebilecek makul cevaplardan birisi nükleer güç gibi tehlikeli güç unsurunun denetiminin az sayıda ülke arasında yapılmasının kolaylığı olabileceği gibi gücü tekelinde tutanların sayısının aynı zamanda caydırıcı etkilerinin de artacağı da makul cevaplardan olabilir.

Bir diğer soru bu anlaşmanın iki tarafını da içine kapsamaktadır. ABD bu anlaşmaya göre nükleer silaha belli şartlar altında sahip olabiliyorken sarı çizginin diğer tarafında duran İran neden bu hakka sahip olamamaktadır. Kaldı ki iki ülke arasında nükleer silah konusundaki diyaloglar 1960’ lara dayanmaktadır. Hatta İran’ı nükleer enerji konusunda ilk teşvik eden ülke Amerika Birleşik Devletleri’dir. Buna rağmen ABD 1970 yılında NPT’yi imzalamış ve nükleer silah bulundurma hakkına sahip olmuştur, İran ise ABD desteğiyle başladığı bu yolculukta anlaşmanın diğer tarafında bırakılmıştır.

NPT Anlaşması’ndan da anlaşılacağı üzere dünya çapında nükleer çalışmalar sınırlı bir grubun elinde çok dikkatle kontrol edilmesi gereken bir konudur. Aynı zamanda kontrolü elinde tutanlar açısından da önemli bir dış politika söylemi olarak değerlendirilmekte ve çok stratejik durumlarda bunu dile getirmekten çekinmemektedirler. Kimi zaman bir tehdit unsuru olarak da kullanılmaktadırlar. Aslında

nükleer program gelişiminde yardım sağlamama şartını getirirler. Antlaşma 1970 yılında yürürlüğe girmiştir.

burada ortaya çok ilginç bir ironi ortaya çıkmaktadır. Tüm dünyada nükleer silaha sahip ülkeler ellerinde sahip oldukları on silahtan sadece birer tanesini kullansalar bile tüm gezegeni ortadan kaldıracabilecekken ellerinde kalan dokuz silahın bu noktada işlevi nedir?

Cevap basit olmakla birlikte pratikte elde edilmesi oldukça zor olan bir kavramdır. 'Güç' Bunu elde etmenin bir bedeli olduğu gibi kaybetmenin de bedeli büyüktür. Kazanç kayıp düzleminde her iki tarafın da birbirini nötr hale getirdiği bir durum mevcuttur, o da korku eşiğidir. Bu korku eşiği çift yönlü olarak kazanç kayıp dengesini uluslararası sistemde sağlayan kısımdır.

ABD ve İran açısından bu korku eşiği konusu ele alındığında aslında her iki tarafından bu eşiği atmış olduğunu ancak aynı zamanda iki taraf için de farklı sonuçlar doğurduğuna şahit olmaktayız. Öncelikle bir taraf gücü kontrol edebilme yetkisine sahipken diğer taraf yani İran onu yalnızca bu yetkiye sahip olabilmek için kullanabilmektedir. Bu bağlamda İran'ın farklı nükleer çalışmalar konusunda tutumunda da kendi içinde farklılıklar olduğu görülmektedir. ABD'nin tutumu ise gayet nettir ve tek taraflıdır.

Dış politika açısından nükleer çalışmaların yürütülmesi adına İran'da iki yönlü bir tartışma mevcuttur. Bunların ilki nükleer yanlısı grup ve onların öne sürmüş oldukları gerekçelerden oluşmaktadır. Bu gruba göre; İran'ın kendi kendine yeterlilik ve caydırıcılık üzerine kurulu bir ulusal güvenlik politikası takip etmesi gerekmektedir. Yakın tarih tarih göstermiştir ki; meydan okuyarlardan yalnızca zayıf olanlar Amerika Birleşik Devletleri'nin saldırısına uğrayacaktır. İranlı liderlerin, ABD'nin İran'ın iç işlerine müdahalesine karşı kendilerini koruması için yalnızca BM'ye ya da diğer güçlere güvenemeyeceği yönündedir. İran, kendi askeri yeterliliği için gerçekçi şartlar oluşturması gereken, izole bir ülke olarak görülmektedir. Hiçbir güvenilir müttefiki olmayan İranlılar, kendi ulusal güvenliklerini sağlayarak kendilerine yardım etmeliydiler. (Katouzian & Şahidi, 2011, s. 217-218)

İkinci grup ise nükleer karşıtı gruptur, bunlara göre ise; İran'ın nükleer güce ve nükleer askeri teknolojiye olan ihtiyacının çok dikkatli bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Muhalifler kitle imha silahlarının insannlık dışı olduğunu ve savaşlarda kullanılmayacağını ileri sürmektedirler. Bu görüşün dışında işin bir de İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesine nükleer silahlanmanın ve bunların kullanımının ters olduğu savunulmaktadır. İran Cumhurbaşkanı şu sözlerle konuya dair düşüncelerini ifade etmiştir. *'Nükleer silahlara İran İslam Cumhuriyeti'nin askeri ve savunma politikalarında yer yoktur, çünkü bu rejim bu silahları İran'ın İslami ve etik ilkeleri yüzünden kullanamaz'* (Katouzian & Şahidi, 2011, s. 222-223)

Bu iki farklı görüş halen İran'da tartışılmaya devam edilmektedir. Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından İran'ın nükleer faaliyetlerine farklı bir boyut kazandırmıştır. Daha Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Ahmedinejad nükleer silahlanma konusunda İran'ın devrimden taviz vermeyen tavrını temsil etmiştir. Bu temsil de ne yazık ki dış politikada İran'ı hem bölgesinde hem de uzağındaki diğer ülkeler arasında daha da yalnızlaştırmaktan öteye gidememiştir. Ülkesinin yönetimi ve temsili konusunda fazlaca duygusal davranması belli noktalarda stratejik olmanın çok dışında davranması bir süre sonra kendisine olan iç ve dış desteğin azalmasına sebep olmuştur.

İran'ın hiçbir zaman unutmaması gereken nokta, uluslararası sistemde kaos dengesinin bir parçası olduğudur. Esas denge düzeyine ulaşması elbette mümkündür ancak bunun için belli bir takım şartları yerine getirebilmesi zorunludur. Bu şartlar güçlü ve dünya sistemine etki edebilen bir ekonomi, yine güçlü ve mevcut sistemi şekillendirme yetisine sahip teknolojinin üretimi ama tüm bunların da ötesinde etkin bir kültür ihracından geçmektedir. Bu şartlardan herhangi bir tanesinin eksikliği dış politika söylemlerinde çoğunlukla aşırılığı tetikleyecek biçimde yer bulacaktır.

Durum böyle olunca Ahmedinejad'ın İran'ı nükleer bir güç olarak görmesi ve bu görüşünü şiddetle savunması İran'ı ne derece bir nükleer güç haline getirebilir. Bir söyleminde *'30 yıldır Batının uyguladığı ambargo politikası ve çatışmacı süreç bizi bu*

noktaya getirdi ve biz artık nükleer güçüz''¹⁶ demiştir. Bu söyleminden yola çıkarak Ahmedinejad'ın İran'ın nükleer çalışmalarının asıl hangi tarihte başladığı konusunu es geçtiğini görebilmekteyiz. Çünkü ilk adımlar ve çalışmalar İran İslam Devrimi sonrasına değil tam tersi Pehlevi döneminde İran'ın ABD ile ilişkilerinin en üst düzeyde olduğu zamana denk gelmektedir. Belki de İran'ı nükleer söylemleri açısından dış politikada, Ahmedinejad döneminde bu denli önemsiz kılan bu eksik bilgi içeren söylemlerinden kaynaklanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri açısından İran'ın nükleer çalışmaları konusunu Ahmedinejad dönemi bazında değerlendirmek gerektiğinde İran'ın göstermiş olduğu tavır devrim sonrası gösterdiği tavrıdan çok farklı değildir. Halen İran'da ambargo devam etmektedir, ancak söylem bazında Ahmedinejad dönemindeki sert tutumun biraz daha yumuşamaya başladığı görülmektedir. Amerika açısından bu tür ambargoların tek sebebi bir gün bu silahların kendisine doğrultulmasından duyduğu endişeden başka birşey değildir. Sonuçta dünya üzerinde en çok nükleer silaha sahip ülkelerden bir olmasının yanında bir tek silahın kendisini yok edebileceği bilincine de sahiptir. Bu sebeple de bu gücü elinde tutabilmek adına tavrı değişmeyecek ve aynı kararlılıkla konu üzerinde durmaya devam edecek gibi görülmektedir. Amerika'nın da kendi içinde İran'ın nükleer politikasına yaklaşımları açısından sertlik dereceleri değişen farklı görüşler de mevcuttur. Ancak hepsinin ortak noktası İran'ın nükleer çalışmalarının ciddi bir kontrol altında tutulması gerektiği konusunda aynı görüş birliği içinde hareket etmektedirler. (Chomsky, 2012, s. 75-151)

Aynı zamanda Amerika'nı İran nükleer çalışmaları konusunda bir diğer görüşü de petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından İran'ın nükleer enerjiye gereksinimi olmadığı, dolayısıyla bunun tamamen nükleer silah üretimine yönelik olduğudur. Bu sebeple ABD, İran'ın NPT anlaşmasına aykırı hareket ederek uluslararası hukuku ihlal ettiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle Washington yönetimi, diğer Batılı ülkelerden daha da ileri giderek İran'ın nükleer faaliyetlerini bütünüyle durdurmasını istemektedir. Zira

¹⁶ Çubukçu, M. 2010, Ahmedinejad: İran Artık Nükleer Bir Güç, [online] 23 Aralık 2010 <http://www.ntv.com.tr/dunya/ahmedinejad-iran-artik-nukleer-bir-guc.ii1xKDQLVkcWfdKOpFkyHA> [erişim tarihi 16.07.2015]

Amerikan karşıtı bir rejimin atom bombasına sahip olmaya çalışmasını hem bölgedeki Amerikan varlığına hem de başta İsrail olmak üzere diğer mtfeviklerine yönelik doğrudan bir tehdit olarak gören Amerikan yönetimi bu tür silaha sahip olan bir devletin Hamas ve Hizbullah ile ittifak işkisi içinde olmasından son derece rahatsız olmaktadır. (Arı, 2004, s. 375-376)

Ahmedinejad döneminde İnan'nın nükleer çalışmalar konusundaki söylem ve eylemlerinin değerlendirilmesi yapılmadan once İnan'da nükleer çalışmaların ne şekilde ve hangi koşullarda başlatıldığına değinmek yerinde olacaktır. Aslında, İnan'nın nükleer programına başlaması çok yeni sayılmaz. İnan bu içe ABD'nin desteği ile 1960'lar'ın başında başlamıştır. O yıllar İnan, ABD'nin önemli mtfeviklerinden biriydi ve şah, Amerika'nın bölgedeki en büyük destekçisi olarak biliniyordu. Nükleer teknoloji için gerekli ilk altyapı desteğini Washington'dan alan Tahran yönetimi 1974'te Paris ile zenginleştirilmiş uranyum alma konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Ancak 1979 devriminden sonra ABD'nin baskısıyla Fransa'da İnan'la ilişkilerini yeniden gözden geçirmiş ve nükleer teknoloji konusunda yapılan bu anlaşmayı uygulamaktan kaçınmıştır. Nitekim bu gelişmeler üzerine çalışmalarına hız veren İnan, 1990'da zenginleştirilmiş uranium üretimine başlamıştır. (Arı, 2014, s.443)

İnan Atom Enerjisi Kurumu 1974 yılında kurulmuştur.1979 İslam Devrimi'nden sonra ülkenin ihtiyaçları, enerji dar boğazı ve meydana gelen siyasi gelişmeler çerçevesinde yeni hedef ve amaçlarla faaliyetlerini hızlandırmıştır. Devrimden sonra iktidara gelen bütün hkmetler bu kurumun gelişmesi için gerekli destekleri bir devlet politikası gereği olarak vermişlerdir. Kurumun amaçları:

- 1-Nükleer bilimin gelişmesini ve alt yapısını sağlamak
- 2-Tarım, tıp ve hizmet sektörlerinde nükleer teknoloji ve biliminden faydalanmak
- 3-Ülkenin elektrik ihtiyacının bir kısmını karşılamak doğrultusunda nükleer santrallerden faydalanmak.
- 4-20 bin megavatlık nükleer reaktör ve araştırma reaktörleri için uzun vadeli hazırlıklar yapmak ve yakıt tedarik etmek
- 5-Nükleer atıkların toplanması, saklanması işlemini gerçekleştirmek.

- 6-Uluslararası kurallar çerçevesinde halk ve çevreyi radyoaktif ışınlardan korumak.
7-Nükleer enerji konusunda güncel bilim ve teknolojiyi takip etmek.¹⁷

Bu maddeler bazında değerlendirildiğinde ortada dış politikada tehdit unsuru olabilecek herhangi bir olumsuz amacın olmadığı görülmektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli nokta Ortadoğu'da ABD'nin uygulamakta olduğu kaos dengesi planının devrim öncesi ve devrim sonrası iç dinamikleridir. İran İslam Devrimi'ni yaratan en önemli unsur Şah'ın ABD ile olan yakın ilişkisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, devrimin ardından eylem ve de söylemlerin aksi yönde ilerlemesi oldukça normaldir. Öncelikle ABD, Ortadoğu'da kendi siyasi etkinliğini sağlayabilmek adına mutlaka sağlam müttefiklere ihtiyaç duymuş ve bundan sonraki süreçte de duymaya devam edecektir. Pehlevi dönemi boyunca İran ile ilişkilerinin bu denli iyi olma sebeplerinden biri de bölgede İran'ın gerek tarihsel açıdan köklerinin çok derinlere uzanması, gerekse kısıtlı bir zaman dilimi içinde dahi olsa sahip olduğu modern görünümlü yapı sayesinde ABD'nin rahatlıkla varlık gösterebileceği bir ülke olmasıdır. İran'ın yine o dönemde ABD için iyi bir müttefik sayılmasının sebeplerinden diğeri her zaman destekçisi olduğu İsrail'in karşı cephesinde durmasını istemeyeceği bir ülke olmasıdır. Bu bağlamda nükleer çalışmalar konusunda İran'ı desteklemesinin altında yatan sebep dönemin şartlarında, Ortadoğu güç dengeleri açısından bir gereklilik olarak görülmesidir. İsrail ve İran gibi güçlü iki ülkenin ABD'nin yanında yer alması, ABD'nin elinin Sovyetler Birliği karşısında daha da güçlenmesi anlamına gelmekteydi.

Ülkeler arası ilişkilerde dikkat edilmesi gereken hayati bir husus herşeyden önce güce sahip olmanın ne anlama geldiğidir. Şayet gücün tanımı yalnızca maddi unsurlara sahip olmak olarak nitelendirilirse, değerlendirme hem eksik hem de sığ kalacaktır. Çünkü söz konusu ABD ve onun Ortadoğu ve daha özel olarak İran politikaları olduğunda derinlerdeki amacın yalnızca gücün bizzat kontrolünü elinde tutmak olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca, gücün araçları ve amaçları birbirine karıştırılmamalı ve politikaların her zaman amaçlar tarafından belirlendiği unutulmamalıdır.

¹⁷ Karaağaçlı, A. Nükleer İran[online]Eylül 2009 <http://www.bilgesam.org/incele/1303/-nukleer-iran/#.WRODc9Lyhdg> [erişim tarihi 14.11.2016]

İran devriminin ardından ABD, İran üzerinde oyunu yeniden kurmak ve bölgedeki politikalarını ve buna bağlı olarak söylem ve eylemlerini yeniden oluşturmak zorunda kalmıştır. Çünkü artık İran onun karşı cephesine geçmiş ve devrim tarafından da ülkenin baş düşmanı ilan edilmiştir. Böyle bir durumda, İran gibi bir ülkenin nükleer güce sahip olması hem onun güç kontrolü amacına hem de müttefiki İsrail açısından ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Bu sebeple kaos dengesi bu kez daha farklı bir biçimde oluşturulmaya başlanmıştır.

Oluşturulan yeni dengeye göre İran, her daim baskı altında tutulması ve her hareketinin dikkatlice gözlemlenmesi gereken bir düşman haline getirilmiştir. Diğer tarafta İran, Humeyni'nin 1989 yılında ölümünün ardından ülkenin ekonomik şartlarının gereği dış politikada daha pragmatik yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. Devrimin ilk günkü o ateşli fazını geçirdikten sonra çok keskin olmamakla beraber, bir parça daha ılımlı olmaya başlamıştır. İran'ın reformcu Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi kendi döneminde (1997–2005) Batıyla diyalog kurmaya çalışmışsa da 11 Eylül saldırıları ve Irak'ın işgalinin ardından İran – ABD ilişkileri tekrar gerginlik sürecine girmiştir. 2002 yılında İran'ın IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)¹⁸'nin bilgisi dışında nükleer silah yapımında kullanılabilecek uranyum zenginleştirilmesi çalışmaları yaptığının duyulması ve bu amaçla Natanz'da uranyum zenginleştirme ve Arak'ta ağır-su tesisi inşa ettiğinin ortaya çıkması, ilişkileri daha riskli bir duruma sokmuştur.¹⁹

Ahmedinejad cumhurbaşkanı seçildikten sonra durdurulmuş uranyum zenginleştirme süreci yeniden başlatılmıştır. Hatemi döneminin son aylarında İran'ın uranyum zenginleştirmeye yeniden başlayacağı iddiaları mevcuttu, ancak resmi olarak

¹⁸ IAEA:Uluslararası Atom Enerji Ajansı (International Atomic Energy Agency)Birleşmiş Milletler Bünyesinde faaliyet gösteren bağımsız bilim ve teknoloji temelli bir organizasyondur. 1957 yılında kurulmuştur. Nükleer bilim ve teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılması ve planlanmasında üye ülkelere destek sağlamaktadır. Nükleer güvenlik standartları hazırlamaktadır. Bünyesindeki denetim mekanizması ile ülkelerin taahhütlerini yerine getirmesini control etmektedir.

¹⁹ Köse, T. İran Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin imkanları [online]Ağustos 2008 <https://scar.gmu.edu/sites/default/files/Tkose%20report2.pdf> [erişim tarihi] 13.04.2016

Ahmedinejad geldikten sonra bu söylemler eyleme dönüştürüldü ve uranyum zenginleştirilmeye başlandı.²⁰

Seçilmesinin ardından böyle iddialı bir eylem ile adı anılan Ahmedinejad'ın bu hamlesinin altında, devrimin sürekliliği adına bir tehdit algısı yatmaktadır. Gerçekte İran yukarıda da belirtildiği üzere nükleer çalışmalarının tamamını barışçıl amaçlarla gerçekleştirdiğini her fırsatta dile getirirse de içten içe elinde böyle bir güç kapasitesinin varlığı onu herhangi bir dış tehdit karşısında kullanabilme ihtimaline karşı daha güvende tutmaktadır. Yalnızca Ahmedinejad döneminde bu alenen tüm politik söylemlerde fazlaca dile getirilmeye başlanmıştır. Onun öncesinde görev yapmış tüm cumhurbaşkanları nükleer çalışmalar konusundaki söylemlerinde daha ihtiyatlı bir tavır takınmayı tercih etmişlerdir.

Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından bu ihtiyatlı tavrın yerini tam tersi olabildiğince meydan okuyan bir tavrın alması o dönemde İran'ın dış politikadaki ihtiyacının refordan yana ve ılımlı bir politika sergilemek olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü İran devrimin ardından özellikle ABD tarafından uluslararası alanda oldukça ağır ambargolara maruz kalmış bazen de ağırlığını koyarak diğer devletlerin İran ile ilişkilerinde olumsuz anlamda etkin bir rol oynamıştır. Çünkü bu tavır başlangıçta oldukça sağlam temelli ve bölgede güçlü bir devlet olmak amacıyla gerçekleştirilen İran Devrimi'nin sürekliliği açısından olumlu karşılanmamış ve Ahmedinejad gibi radikal muhafazakar görüşleri olan bir cumhurbaşkanının ülkeyi temsil etmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Tercihin doğruluğu tartışmaya açıktır. Çünkü sonuç ne olursa olsun İran her koşulda salt bir nükleer gücün arkasına sığınarak gerek bölgesinde, gerekse uluslararası arenada kendi varlığını temsil edemeyeceğini anlamak zorundadır. Bu sebeple Ahmedinejad'ın, İran'ın büyük bir nükleer güç olduğu iddiaları sistemde içi tam doldurulmamış bir söylemden öteye gidememiştir.

²⁰ 21.06.2011, İran'ın Nükleer Politikası, Direniş Ve Diplomasi http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2341/iranin_nukleer_politikasi_direnis_ve_diplomasi [erişim tarihi 28.09.2016]

4. SONUÇ

Eski İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın ülkenin güneyindeki Ahvaz kentinde halka yaptığı bir konuşma sırasında sarf ettiği sözler ve üst düzey yetkililere yönelttiği ucu açık eleştiriler ülke genelinde tartışmalara neden oldu. İran basınında yer alan haberlerde, Ahmedinejad'ın 22 Mart'ta Ahvaz'daki bir camide halka hitaben yaptığı konuşmasında dile getirdiği eleştirilerin, odağı net olmamakla birlikte, okların İran lideri Ayetullah Ali Hamaney veya Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye işaret ettiği iddia edildi. Ahmedinejad'ın bu konuşmasında sarf ettiği “ *Sen kimsin ki milletin dediğine karşı çıkıyorsun? 80 milyon insan anlamıyor da sadece sen mi herşeyi biliyorsun? El ele verip şeytani bu ülkede gömelim*” gibi muhattabı açıkça zikredilmemiş cümleler, ülke genelinde tartışmalara yol açtı.²¹

Ahmedinejad'ın bu konuşması aslında bir muhattaba saldırmaktan öte devrimin içinde kendisine yer bulamamış olmanın içinde yarattığı huzursuzluğun bir yansımasıdır. Burada kişilerden çok eleştiri aslında onun gözünde bozulmaya yüz tutmuş bir devrime karşı duyduğu hayal kırıklığıdır. Çünkü onun devrime bakış açısıyla şimdi ülkeyi yönetenlerin bakış açısı çok farklıdır. Kendi radikal muhafazakar kimliğinin belki de artık İran İslam Cumhuriyeti'nde bir yere sahip olamayacağını içten içe hissettiği göstermiş olduğu bu sert tutumdan açıkça anlaşılmaktadır.

Bütün devrimlerde olduğu gibi başarıya ulaşmak için kitleleri ortak bir ideoloji etrafında buluşturmak ve sadece kendileri için değil, bütün dünya için iyi bir seçenek oluşturmak söylemini kullanan İran Devrimi de başarıya ulaştıktan sonra bu söylemlerini teorize etmesi gerektiğinden devrimin tüm hedef ve esaslarına anayasasında yer vermiştir. Ancak yine de devrimlerde olduğu gibi iş ilkelerin pratiğe aktarılmasına geldiğinde, özellikle sistemin arzu edilen düzeyde oturmasından ve devrimci kadronun devlete tamamen

²¹ AA, Ahmedinejad: 80 Milyon İnsan Anlamıyor da Sadece Sen mi Herşeyi Biliyorsun? [online] 27 Mart 2017 <http://tr.euronews.com/2017/03/27/ahmedinejad-80-milyon-insan-anlamiyor-da-sadece-sen-mi-her-seyi-biliyorsun> [erişim tarihi 04.04.2017]

hakim olduğunun varsayılmasından sonra daha çok devlet olmanın gerekleri, dolayısıyla da devletin bekası ve çıkarları öncelenmiştir.²²

Bundan sonraki süreçte İran'ın uluslararası sistemde varlığını sürdürmesi fikirsel radikalleşmeden çok sisteme daha ılımlı bir adaptasyon ile mümkün olacaktır. Temsilde hatanın olmaması da öncelikleri arasında yer alacaktır. Bu sebep ile Ahmedinejad gibi radikal fikirlerin savunucularının artık İran siyasetinde yerinin olması çok zor gözükmemektedir. Bunun en güzel örneği Hasan Ruhani gibi daha ılımlı ve ülkeler arası diyalog kurmaya açık bir cumhurbaşkanının Ahmedinejad'ın ardından seçilmiş olmasıdır. Her devlet gibi İran'ın da bu konu da atlaması gereken bir eşik vardır ve bu eşiği atlamayı başarıp, gerek bölgesinde gerek dış dünya ile diyaloglarında daha iyi bir noktaya ulaşabilirse kendini anlatmak ve korumak için harcayacağı efor da azalacak ve enerjisini daha farklı yönlerde gelişime harcayabilecektir. Çünkü ne kadar zorlarsa zorlasın engel olamayacağı tek şey, İran kendisini diğerlerinden izole etsin ya da etmesin, sistemin ona sormadan kendi yolundan akıp gideceğidir. Unutulmamalıdır ki suyun tersine yüzmek bir tercihtir, ancak tercihin sonuçlarından suyu suçlamak başlı başına bir yanlış.

²² Yeğin, A. 2014 Devrimin 35. Yılında İran Dış politikası. [online] Şubat 2014
http://file.setav.org/Files/Pdf/20140213180028_devrimin-35.-yilinda-iran-dis-politikasi-pdf.pdf

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı, T., 2014. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. 2014. 5.Baskı.Bursa: Dora Yayınları

Arı, T., 2007. *Irak, İran, ABD ve Petrol*. 2.Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları

Abramahian,E., 2008. *Modern İran Tarihi* 2.Baskı.İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Chomsky, N., 2012. *Geleceği Kurgulamak*. 2. Baskı.İstanbul: İnkılap Yayınları

Garthwite, Gene. R., 2011. *İran Tarihi: Pers İmparatorluğu 'ndan*

Günümüze. 1.Baskı.İstanbul: İnkılap Yayınları

Goldschmidt Jr.A., & Davidson, L., 2011. *Kısa Ortadoğu Tarihi*. 1.Baskı.İstanbul: Doruk Yayıncılık

Katouzian, H., & Şahidi, H., 2011. *21. Yüzyılda İran*. (Drl.) 1.Baskı. Ankara: Sitare Yayınları

Naji, K., 2008. *Ahmedinejad: The Secret History Of Iran's Radical Leader*.

California: University of California Press

Reçber, K., 2014. *Uluslararası Hukuk*. 1.Baskı. Bursa: Dora Yayınları

Roskin, M, G., 2011. *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*

7.Baskı.Ankara: AdresYayınları

Saikal, A., & Schnabel,A., 2003. *Democratization in the Middle East: Experiences, Struggles, Challenges*: United Nations University Press

Diğer Yayınlar

3 Ekim 2009, Ahmedinejad Yahudimi? <http://www.m.sabah.com.tr> [erişim tarihi 19.08.2015]

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4499> [erişim tarihi 26.07.2016]

https://en.wikiversity.org/wiki/Islamic_political_thought/Twelvers [erişim tarihi 26.07.2016]

Mengü, N. 2011, Ahmedinejad'ın Çılgın Projesi, [online] 22 Mayıs

'2011 <http://www.hurriyet.com.tr/ahmedinejad-in-cilgin-projesi-17844253> [erişim tarihi 12.03.2015]

<http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-elciligi-baskininda-ahmedinecad-var-miydi-962834/> [erişim tarihi 25.04.2014]

<http://www.haberler.com/mahmud-ahmedinejad/biyografisi/> [erişim tarihi 30.01.2016]

Yeğin, A. 2014 Devrimin 35. Yılında İran Dış politikası. [online] Şubat 2014

http://file.setav.org/Files/Pdf/20140213180028_devrimin-35.-yilinda-iran-dis-politikasi-pdf.pdf [erişim tarihi 26.05.2015]

Gürkaş, B. 2005. Mahmud Ahmedinejad ve İran Dış Politikası. [online] 13.07.2005

<http://www.academia.edu/6716599/AHMED%C4%B0NEJAD> [erişim tarihi 30.08.2015]

Keskin, A. İran, Ahmedinejad ve Muhafazakarların Doğuş Süreci, [online]

<http://www.biyografi.net/MAKALE.asp?HABERID=152> [erişim tarihi 02.04.2016]

Deveci, A. Hamaney-Ahmedinejad Çekişmesi, [online]
<http://www.21yyte.org/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2011/06/29/6212/hamaney-ahmedinejad-cekismesi>[erişim tarihi 12.07.2016]

Çubukçu, M. 2010, Ahmedinejad: İran Artık Nükleer Bir Güç, [online] 23 Aralık 2010
<http://www.ntv.com.tr/dunya/ahmedinejad-iran-artik-nukleer-bir-guc.ii1xKDQLVkcWfdKOpFkyHA>
[erişim tarihi 16.07.2015]

AA, Ahmedinejad: 80 Milyon İnsan Anlamıyor da Sadece Sen mi Herşeyi Biliyorsun? [online] 27 Mart 2017
<http://tr.euronews.com/2017/03/27/ahmedinejad-80-milyon-insan-anlamiyor-da-sadece-sen-mi-her-seyi-biliyorsun>
[erişim tarihi 04.04.2017]

Karaağaçlı, A. Nükleer İran[online]Eylül 2009 <http://www.bilgesam.org/incele/1303/-nukleer-iran/#.WRODc9Lyhdg> [erişim tarihi 14.11.2016]

21.06.2011, İran'ın Nükleer Politikası, Direniş Ve Diplomasi http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2341/iranin_nukleer_politikasi_direnis_ve_diplomasi [erişim tarihi 28.09.2016]

ÖZGEÇMİŞ

Müjgan Akbulut 1984 yılında Bulgaristan’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Bursa’da tamamladı. 2012 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, İtalyan Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2014 yılında Bahçeşehir Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü yüksek lisans programına başladı.

